

**PÄIVÄTOIMINNASSA OLEVIEN
ASIAKKAIDEN OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN**

Case: Hanhilehdon toimintakeskus

Huotari Milla & Sarkkinen Ida

Opinnäytetyö
Terveys- ja hyvinvointialat
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK

2018

Terveys- ja hyvinvointialat
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK

Tekijä	Milla Huotari & Ida Sarkkinen	Vuosi	2018
Ohjaaja	Sari Halttunen & Rauni Rätty		
Toimeksiantaja	Oulun kaupunki, Hanhilehdon toimintakeskus		
Työn nimi	Päivätoiminnassa olevien asiakkaiden osallisuuden edistäminen, Case: Hanhilehdon toimintakeskus		
Sivu- ja liitemäärä	59 + 7		

Opinnäytetyömme tavoitteena on työ- ja päivätoiminnan laatuksiteereihin perustuen edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta Hanhilehdon toimintakeskuksessa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on toiminnallisin keinoin kehittää toimintakeskuksen toimintaa osallistamalla asiakkaita toiminnan suunnitteluun ja suuntaamalla toimintaa talon ulkopuolelle. Asiakkaiden kanssa toteutettiin kolme uudenlaista toimintaa sisältävää teemapäivää, joiden tarkoituksena on toimia konkreettisina esimerkkeinä toimintakeskukselle siitä, miten asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan edistää. Tavoitteenamme on, että toiminnasta jäisi konkreettinen hyöty toimintakeskukselle ja teemapäivissä käyttämiämme keinoja hyödynnettäisiin keskuksessa myös jatkossa.

Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen, sillä osallisuus on viime vuosina noussut tärkeäksi teemaksi vammaisten ihmisten elämässä. Aihe on ajankohtainen myös uuden itsemääräämisoikeuslain sekä vuonna 2016 valmistuneiden KVANKin osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteereiden vuoksi.

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja siitä käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin avointa haastattelua, henkilökunnalle teetettyä sähköistä alkukyselyä sekä aktivoivaa osallistuvaa havainnointia. Opinnäytetyö koostuu teoreettisesta viitekehystä, toiminnallisesta osuudesta, tuloksista sekä pohdinnasta. Tuloksissa esitetään haastattelun ja kyselyn vastausten sekä teemapäivien havaintojen pohjalta kehitysehdotuksia toimintakeskukselle. Tulokset osoittavat, että henkilökunnalla on tiedollista taitoa toteuttaa laatuksiteereitä työssään sekä halua kehittää toimintaa yhä asiakaslähtöisemmäksi ja osallistavammaksi. Henkilökunta alleviivaa vastauksissaan valinnanmahdollisuuksien ja liikunnan lisäämistä toimintaan sekä toiminnan suuntaamista talosta ulospäin.

Asiasanat vammaisuus, kehitysvammaisuus, päivätoiminta, osallisuus, itsemääräämisoikeus, laatuksiteerit

School of Social Services, Health and
Sports
Degree programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Milla Huotari & Ida Sarkkinen	Year	2018
Supervisor	Sari Halttunen & Rauni Rätty		
Commissioned by	City of Oulu, Hanhilehto activity center		
Subject of thesis	Advancing participation of clients in daytime activity, Case: Hanhilehto activity center		
Number of pages	59 + 7		

The object of this thesis is to advance the participation and self-determination of clients in daytime activity of Hanhilehto activity center using the quality criteria for daytime activity set by the advisory board of the field of intellectually disabled people, KVANK. The purpose is to develop the activity center's operation by letting the clients plan daytime activities themselves as well as plan activities for outside the activity center. Three theme days consisting of new activities were planned and executed with the clients. The purpose of these theme days is to serve as concrete examples of how participation and self-determination of clients can be advanced. The main object is that the activity center would benefit from our work and that our methods would be utilized in the center's operation in the future.

The subject of our thesis is very current, as participation has risen to one of the most important topics in the lives of disabled people. The subject is also current because of the new self-determination law and quality guidelines for daytime activity set by KVANK in 2016.

This thesis is practice-based and a qualitative study. The data was collected through an interview, inquiry and by activating participatory observation. The thesis consists of a theoretical framework, practical part, results and discussion. The results consist of development suggestions based on the interview and inquiry as well as the observations during the theme days. The results show that the staff has the expertise to execute the quality guidelines in their work and that they have the urge to develop more client and participation oriented activities. The staff emphasize in their answers that the customers should have more alternatives to choose from, and that sports and other activities for outside the activity center should be included more in the activities.

Key words   disability, intellectual disability, daytime activity,
participation, self-determination, quality criteria

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1	Kehitysvammaisuus	7
2.2	Päivätoiminta ja laatukriteerit.....	9
2.3	Osallisuus.....	13
2.4	Itsemääräämisoikeus.....	16
3	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTIA.....	20
3.1	Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	20
3.2	Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät	20
3.3	Hanhilehdon toimintakeskus.....	23
4	OPINNÄYTETYÖPROSESSI	26
4.1	Opinnäytetyön suunnittelu	26
4.2	Teemapäivien suunnittelu.....	30
4.3	Teemapäivien toteutus	33
5	TULOKSET.....	39
6	POHDINTA	53
	LÄHTEET	56
	LIITTEET.....	59

1 JOHDANTO

Osallisuus on noussut ajankohtaiseksi teemaksi sosiaali- ja terveysalalla ja sen edistämiseen panostetaan koko ajan enemmän. Osallisuutta edistämällä lisätään ihmisten hyvinvointia ja aktiivisuutta, mikä taas toimii suojaavana tekijänä syrjäytymistä vastaan. Vammaisilla ihmisillä on muita ihmisiä suurempi riski joutua syrjityiksi, minkä vuoksi vammaisten ihmisten osallisuuden edistäminen on hyvin tärkeää. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Opinnäytetyömme aihe sai alkunsa vammaistyön opintojaksoon kuuluvasta osallisuutta käsittelevästä oppimistehtävästä. Saimme tehtäväksemme koota vammaisista asiakkaista ryhmän, jonka osallisuutta tukisimme toiminnallisin keinoin. Toteutimme tehtävän Oulussa sijaitsevalle Hanhilehdon toimintakeskukselle ja onnistuimme tehtävässämme kiitettävästi. Tehtävän päätyttyä ehdotimme toimintakeskukselle tehtävän jatkamista opinnäytetyön muodossa, sillä koimme aiheen tärkeäksi ja halusimme jatkaa osallisuuden parissa työskentelyä. Tehtävän jatkaminen tuntui myös luontevalta, sillä aihealue ja toimeksiantaja olivat meille ennestään tuttuja.

Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää toiminnallisin keinoin toimintakeskuksen toimintaa. Tarkoituksena on osallistaa asiakkaita toiminnan suunnitteluun ja suunnata toimintaa talosta ulospäin. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutustuttaa toimintakeskuksen asiakkaita keskuksen uuteen lähiympäristöön ja Oulun kaupungin palveluihin kolmen erilaisen teemapäivän muodossa. Teemapäivien aikana havainnoimme asiakkaita ja omia työskentelytapojamme reflektoiden havaintojamme teoriatietoon. Teemapäivien havaintojen ja ajatusten pohjalta esitämme erilaisia toimintatapoja ja kehitysehdotuksia toimintakeskukselle. Opinnäytetyön tavoitteena on osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteereitä hyödyntäen edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta toimintakeskuksen toiminnassa. Tavoitteena on lisäksi, että teemapäivistä jäisi konkreettinen hyöty toimintakeskukselle ja esittämiämme keinoja hyödynnettäisiin keskuksessa myös jatkossa.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö ja se koostuu teoriaosasta sekä toiminnallisesta osuudesta. Työssä käytetään laadullista tutkimusmenetelmää ja aineistonkeruumenetelminä toimivat tiimivastaavan avoin haastattelu, henkilökunnalle teetetty alkukysely sekä aktivoiva osallistuva havainnointi teemapäivissä. Lähteinä toimivat kirjallisuuslähteet sekä luotettavat Internet-lähteet. Teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään kehitysvammaisuutta, päivätoimintaa ja sen laatukriteereitä sekä osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Toiminnallinen osuus koostuu opinnäytetyön suunnittelusta sekä teemapäivien suunnittelusta, toteutuksesta ja tuloksista.

2 OPINNÄYTETYÖN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys käsittelee kehitysvammaisuutta, kehitysvammaisten päivätoimintaa sekä osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Näiden lisäksi osana päivätoimintaa käsitellään osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereitä, jotka toimivat kaiken työskentelymme lähtökohtana.

2.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan vammaa, joka johtuu esimerkiksi häiriöistä perintötekijöissä, odotusajalla ilmenneistä ongelmista tai esimerkiksi lapsuusiässä tapahtuneesta onnettomuudesta tai lapsuusiän sairaudesta. Tekijöitä ja syitä voi olla lukuisia ja kehitysvammaisuuden syy voi myös jäädä tuntemattomaksi. Noin 30 prosentissa vaikeista ja 50 prosentissa lievistä kehitysvammoista vammaisuuden syy jää tuntemattomaksi. Kehitysvammaisen henkilön kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt ja hänellä on vaikeuksia oppia ja ymmärtää uusia asioita. Kehitysvammaisuus rajoittaa kuitenkin vain osaa ihmisen toiminnoista ja kehitysvammaisellakin voi olla erilaisia vahvuuksia ja kykyjä. Ihmisellä voi myös olla useampi kuin yksi vamma ja usein kehitysvammaisilla on lisävammoja, jotka saattavat asettaa haasteita liikkumiselle, puhumiselle tai vuorovaikutukselle muiden ihmisten kanssa. Kehitysvammaisuutta ei kuitenkaan pidä sekoittaa muihin vammaisuuden muotoihin, kuten esimerkiksi liikuntavammoihin tai cp-vammaan. Kehitysvammaisuudessa ei myöskään ole kyse sairaudesta. Suomessa on arviolta noin 50 000 kehitysvammaista ihmistä. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 21-26.; KV-Tietopankki 2017.)

Kehitysvammaisuus luokitellaan yleensä eri asteisiin, joissa kehitysvammaisuus voi vaihdella lievästä kehitysvammaisuudesta vaikeaan kehitysvammaisuuteen. Lääketieteellinen jaottelu on yleisin ja siinä kehitysvammaisuus jaotellaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuteen. Kehitysvammaisuudelle on myös olemassa monia eri määritelmiä niin lääketieteen ja toimintakyvyn näkökulmasta kuin sosiaalisesta näkökulmasta.

Alla avaamme AAIDD:n määritelmää ja sosiaalista mallia kehitysvammaisuudesta. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16-21.)

The American Association of Intellectual and Developmental Disabilities – järjestön (AAIDD) malli kehitysvammaisuudesta perustuu toimintakykyyn. Määrittelyssä korostetaan henkilön kykyjä, ympäristöä sekä toimintakykyä. Määritelmässä on kyse älyllisten ja adaptiivisten taitojen sekä ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. Älyllinen kehitysvammaisuus on vammaisuutta tämän vuorovaikutuksen tuloksena. AAIDD määritelmässä kehitysvammaisen henkilön tämän hetkinen toimintakyky on huomattavasti rajoittunut. Henkilön älyllinen suorituskky (älykkyysosamäärä) on merkittävästi keskimääräistä heikompi. Samanaikaisesti henkilöllä on rajoituksia kahdessa tai useammassa adaptiivisten taitojen osa-alueista, kuten kommunikaatiossa, itsestä huolehtimisessa, kotona asumisessa, sosiaalisissa taidoissa, yhteisössä toimimisessa, itsehallinnassa, terveydessä ja turvallisuudessa, oppimiskyvyssä, vapaa-ajassa tai työssä. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

Sosiaalinen malli kehitysvammaisuuteen korostaa sitä, että vamman haitta johtuu ympäristöstä ja yhteiskunnasta sekä henkilön sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä eikä itse vammasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että henkilön ominaisuudesta tulee vammaisuutta vain yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta. Kehitysvammaisuus näyttäytyy mallissa yhteisön suhteena yksilöön ja kulttuuri vaikuttaa myös siihen, miten kehitysvammaisuuteen suhtaudutaan ja miten se ilmenee. Oleellisesti vaikuttaa myös se, miten kehitysvammainen henkilö itse kokee oman vammaisuutensa. Näkökulmassa tuodaan esille vammaisen henkilön riippuvuus muista ihmisistä ja siinä korostetaan, että riippuvuus johtuu usein ennakkoluuloista, syrjäytetystä asemasta, köyhyydestä ja rakenteellisista esteistä. Nämä ovat usein seurausta siitä, että yhteiskuntaa ei aina rakenneta kaikille sen jäsenille. Näkökulmassa korostetaan sitä, että kehitysvammainen henkilö on pohjimmiltaan samanlainen ihminen kuin kaikki muutkin. Malli kritisoi diagnoosikeskeisyyttä ja korostaa erityisesti sitä, että ihminen on muutakin kuin hänen diagnoosinsa. Sama kehitysvammadiagnoosi voidaan antaa keskenään hyvin erilaisille ihmisille ja sosiaalisen mallin mukaan diagnoosikeskeisyydessä onkin riski, että ihminen

nähdään vain diagnoosinsa kautta ja henkilön käyttäytymistä ja persoonaa tulkitaan pelkästään tämän kautta. (Vernerinet 2017a.)

2.2 Päivätoiminta ja laatukriteerit

Sosiaalihuoltolain (17§) mukaan kunnan on järjestettävä vammaiselle henkilölle heidän työllistymistään tukevaa toimintaa sekä työtoimintaa. Mikäli vammaisen henkilö ei pysty osallistumaan sosiaalihuoltolaissa määriteltyyn työtoimintaan vammansa tai toimintarajoitteensa vuoksi, tulee hänelle järjestää vammaispalvelulain (8§) mukaista päivätoimintaa. Kehitysvammalain perusteella päivätoimintaa järjestetään niille henkilöille, joiden kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi, ja jotka eivät muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Vammaispalvelulaissa määritellään, että kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle päivätoimintaa, mikäli henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Päivätoimintaa järjestetään kuntien, kuntayhtymien tai yksityisten palveluntuottajien työ- ja toimintakeskuksissa ja niihin ohjaututaan aina sosiaalityöntekijän kautta. Lain mukaan päivätoimintaa on järjestettävä niin, että vammaisen henkilö voi osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa. Vammaisen voi osallistua päivätoimintaan harvemmin, jos hän kykenee osallistumaan työtoimintaan osa-aikaisesti tai jonkun muun hänestä johtuva syyn perusteella. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015; Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301; Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380; Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.)

Vammaispalvelulaissa vammaisten henkilöiden päivätoiminta määritellään kodin ulkopuolella järjestettäväksi itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaksi ja sosiaalista vuorovaikutusta edistäväksi toiminnaksi. Päivätoiminnan tarkoituksena on rytmittää arkea ja ylläpitää toimintakykyä. Päivätoiminnan avulla pyritään vahvistamaan sellaisia taitoja, joita kaikkein vaikeimmin vammaiset henkilöt tarvitsevat, jotta he selviytyisivät mahdollisimman omatoimisesti arkielämän toiminnoista. Päivätoiminnalla voidaan myös edistää

sosiaalista vuorovaikutusta. Sosiaalinen vuorovaikutus parantaa elämän laatua ja ennaltaehkäisee psyykkisiä ongelmia. Päivätoiminnan tarkoituksena on lisätä vammaisten kontakteja asunnon ulkopuolella, mutta toimintaa on kuitenkin mahdollista järjestää myös palveluasumisyksikön tiloissa. Päivätoimintaan voi kuulua ruoanlaittoa, liikuntaa, retkeilyä, luovaa toimintaa sekä sosiaalisten taitojen harjaannuttamista. Toiminnan lähtökohtana on aina asiakkaan yksilölliset tiedot, taidot ja kokemukset. Asiakkaalla ollessa enemmän taitoja ja valmiuksia toimintaan, voidaan tarjota vaativampaa toimintaa verraten asiakkaaseen, jolla on suurempi tuen tarve. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015)

Oulussa Hanhilehdon toimintakeskukseen ohjautuvat pääsääntöisesti asiakkaat, joilla on diagnosoitu kehitysvamma. Päivätoiminta Hanhilehdon toimintakeskuksessa on Oulun kaupungin tarjoamaa palvelua, joka kirjataan erityishuolto-ohjelmaan kehitysvammalain nojalla tarjottavana palveluna. Erityishuoltona saadut palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia, ylläpitoa lukuun ottamatta. Ylläpidolla toimintakeskuksessa tarkoitetaan esimerkiksi ruokailua. Palveluun lasketaan mukaan myös sinne tarvittavat kuljetukset. (Tukiliitto 2017.)

Osallisuutta ja työllisyyttä edistävän toiminnan laatukriteereiden valmistamiselle huomioitiin tarve Kehitysvamma -alan asumisen neuvottelukunnan, KVANKin, julkistaessa yksilöllisen tuen laatukriteerit asumista tukeville palveluille vuonna 2011. Tarpeen huomioimisen myötä vuonna 2012 perustettiin KVANKin työ- ja päivätoiminnan valiokunta, jonka tehtävänä oli laatia työ- ja päivätoiminnalle laatukriteerit. Laatukriteereillä pyrittiin ennakoimaan TEOS- lain (työ- ja päivätoiminnan ja työhönvalmennuksen lainsäädäntö) mahdollisia sisältöjä. Ennakointi oli tärkeää, sillä TEOS -työryhmä selvitti samanaikaisesti tarvetta sisällyttää työelämäosallisuuden tukemisen kokonaisuus sosiaalihuoltolakiin, kehitysvammaisten erityishuoltolakiin, vammaispalvelulakiin sekä lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017, 11-12; Vernerinet 2017b.)

Pääasiallisena tarkoituksena osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereillä on korostaa työ- ja päivätoiminnan tavoitteita vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistämiseksi. Kriteerit on laadittu

erityisesti niitä tukeville palveluille. Laatuksiteerit toimivat työ- ja arviointivälineinä, joiden avulla kyetään tukemaan, kehittämään ja arvioimaan palveluiden toimintaa suunnitelmallisesti. Laatuksiteerien avulla pystytään myös määrittelemään palveluiden laatua palvelunkäyttäjille. Palvelunjärjestäjä ja tuottaja käytännössä vertaavat toimintaansa laatuksiteereissä määriteltyihin laatuksitekijöihin ja yhdessä palvelunkäyttäjien sekä henkilöstön kanssa arvioivat toiminnan laatua ja kehittämistarpeita. Laatuksiteereitä on määritelty yhteensä kymmenen kappaletta. Kriteerit on esitetty alla taulukossa 1. (Vernerinet 2017b; KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017, 11-12.)

Taulukko 1. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteerit

Laatuksiteeri	Tavoite
1. Valinnat ja suunnitelmat	Harjoitellaan tekemään omaa elämää ja tulevaisuutta koskevia valintoja.
2. Muutokset ja siirtymävaiheet	Tutustutaan eri tuki- ja palvelumuotoihin etukäteen ja mahdollistetaan jouheva siirtyminen niiden välillä.
3. Lähiyhteisöihin liittyminen	Edesautetaan hyödyntämään lähiyhteisöjen palveluita ja ylläpitämään suhteita muiden jäsenten kanssa.
4. Opinnot	Tuetaan pääsemään tarpeita ja kiinnostusta vastaaviin opintoihin.
5. Itsenäisyys	Tuetaan mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen.
6. Terveys, hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet	Tuetaan ja ohjataan terveellisten elämäntapojen ja hyvinvoinnin huolehtimiseen sekä sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen.
7. Ammatilliset opinnot ja työ	Tarjotaan tukea ja valmennusta olemassa oleviin työ- ja opiskeluvaihtoehtoihin.
8. Itseilmaisuu	Mahdollistetaan luovuuden käyttö ja itseilmaisun keinot.

9. Sosiaaliset roolit	Mahdollistetaan erilaisten sosiaalisten roolien tunnistaminen, kokeileminen ja omaksuminen.
10. Palveluihin vaikuttaminen	Mahdollistetaan osallistuminen ja vaikuttaminen palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, seurantaan ja arviointiin sekä henkilöstön rekrytointiin.

Ensimmäisellä kriteerillä, tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen, tavoitellaan sitä, että palvelunkäyttäjät harjoittelevat ja tekevät omaa elämää ja tulevaisuutta koskevia valintoja ja saavat tähän tarvitsemansa tuen. Toinen kriteeri on tuki muutokseen ja siirtymävaiheisiin, joilla tarkoitetaan yksilöllistä tukea elämässä tapahtuviin muutoksiin ja siirtymävaiheisiin, jotka kuuluvat jokaisen aikuisen ihmisen elämään. Tavoitteena on tarjota mahdollisuus kokeilla etukäteen näihin liittyviä asioita sekä mahdollistaa jouheva siirtyminen tuki- ja palvelumuotojen välillä. Kolmas kriteeri on tuki lähiyhteisöihin liittymiseen. Tavoitteena on, että palvelunkäyttäjää edesautetaan hyödyntämään lähiyhteisöjen palveluita ja osallistumaan näiden tarjoamiin toimintoihin sekä ylläpitämään suhteita muiden jäsenien kanssa. Neljäntenä kriteerinä on tuki opintoihin pääsemiseen. Sen tavoitteena on tukea henkilöä pääsemään tarpeita ja kiinnostusta vastaaviin opintoihin. Kriteeriä hyödyntämällä taataan elinikäinen oppiminen. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017, 37-40.)

Viidennellä kriteerillä, tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen, korostetaan, että palvelunkäyttäjien tulisi aina olla mahdollisimman itsenäisiä. Kuudes kriteeri, tuki terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin, edellyttää tukea ja ohjausta terveellisten elämäntapojen ja hyvinvoinnin huolehtimiseen sekä sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Seitsemännen kriteerin, tuki ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen, tavoitteisiin päästään tarjoamalla tukea ja valmennusta olemassa oleviin työ- ja opiskeluvaihtoehtoihin. Kahdeksannella kriteerillä, tuki itseilmaisuuksiin ja luovuuteen, tavoitellaan palvelunkäyttäjän oman luovuuden käytön ja itseilmaisun keinojen mahdollistamista. Yhdeksäs kriteeri, tuki merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen, tavoittelee sitä, että palvelunkäyttäjälle mahdollistetaan eri toimintaympäristöissä itselleen erilaisten

sosiaalisten roolien tunnistaminen, kokeileminen ja omaksuminen. Viimeinen, kymmenes kriteeri on tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen. Sen tavoitteena on palvelunkäyttäjien osallistuminen ja vaikuttaminen tarvitsemiensa palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, seurantaan ja arviointiin sekä henkilöstön rekrytointiin. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017, 41-45.)

Työ- ja päivätoiminnan laatukriteerien sisällyttäminen käytäntöön vaatii toimintakulttuurin muutosta, jolla tarkoitetaan ajattelun ja käytäntöjen kokonaisuutta ja erilaisia tapoja, kuten maailman hahmottamista, vuorovaikutuksessa olemisesta muiden kanssa ja toistemme kohtaamista sekä elämäntapaa. Työ- ja päivätoiminnassa toimintakulttuurin muutos edellyttää työyhteisön arvojen ja perustehtävän pohdintaa. Näiden tulisi rohkaista jäseniä luovuuteen ja joustavuuteen uuden toimintakulttuurin hyväksymiseen, joten avainasemassa on uskoa ja luottamusta herättävä johtaminen. Toimintakulttuurin muuttuminen on ennen kaikkea prosessi, jota on johdettava. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017, 13-14.)

2.3 Osallisuus

Raivio & Karjalainen (2013) luokittelevat osallisuuden kolmeen eri osatekijään. Osallisuus tarkoittaa heidän mukaansa sitä, että ihmisellä on riittävästi aineellisia resursseja käytössään (HAVING), hän osallistuu oman elämänsä päätöksentekoon (ACTING) ja hän kokee kuuluvansa sosiaalisiin yhteisöihin ja hänellä on sosiaalisia suhteita (BELONGING). Myös sosiologi Erik Allardt on tutkinut osallisuutta ja alempana esitelty Raivion ja Karjalaisen malli lähenteleekin Allardtin (1976) jäsenystä hyvinvoinnin ulottuvuuksista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

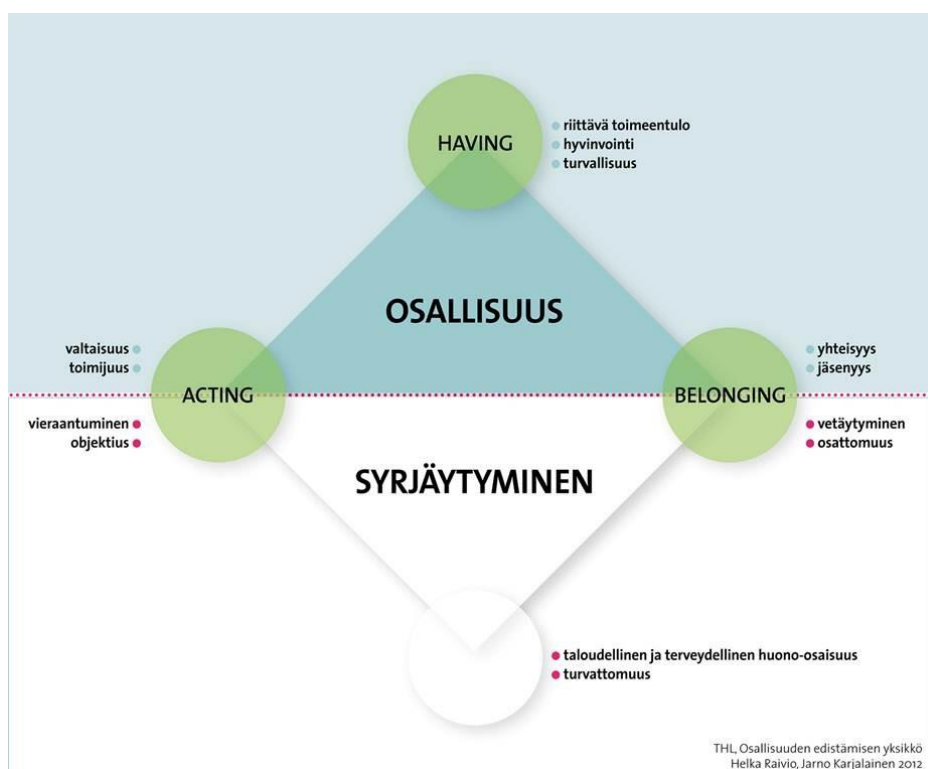
Osallisuudella viitataan osallistumisen mahdollistamaan tunneperustaiseen ja yhteenkuuluvuuteen pohjautuvaan kokemukseen, jossa ihminen voi vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin ja toimia siinä aktiivisesti ja sitoutuneesti. Keskeisintä on se, miten ihmisellä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Osallisuudessa korostuu ihmisen kriittinen tietoisuus omasta

roolistaan yhteiskunnallisen muutoksen tekijänä. Edellytyksenä osallisuudelle on ihmisen voimaantuminen. Voimaantuminen näkyy ihmisen päätöksentekotaitoina ja kykynä ohjata omaa elämää. Kokemus osallisuudesta puolestaan syntyy, kun ihminen ymmärtää osallisuuden mahdollistamat hyödyt. Osallisuudella tarkoitetaan siis yleisesti tunnetta, joka syntyy, kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi opiskelun, työn, harrastusten tai järjestötoiminnan kautta. Osallisuus ilmenee yhteisöissä jäsenten arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena. Osallisuutta on myös mahdollisuus vaikuttaa omassa yhteisössä. Yhteiskunnallinen osallisuus tarkoittaa yksilön mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Kansallisesti osallisuus on osa demokratiaa ja kansalaisella on tällöin oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. (Jämsén & Pyykkönen 2014, 51-52; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Osallisuudella viitataan siis kuulumisen ja tekemisen kokonaisuuteen. Keskiössä ovat luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen. Osallisuus voidaan jakaa kolmeen luokkaan; osallisuuteen yhteisössä, osallisuuteen yhteiskunnassa ja osallisuuteen omassa elämässä. Osallisuus on yksilöllinen tunne tai kokemus kuulumisesta johonkin yhteisöön sekä yhteiskuntaan. Yhteiskunnallinen osallisuus viittaa demokratiaan ja keskeistä on se, miten ihmisellä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoprosessiin. Osallisuus on myös kiinnittymistä yhteisöihin, ympäristöön ja yhteiskuntaan ja siinä on kyse yhteenkuuluvuuden tunteen syntyisestä, turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Oman elämän osallisuus koostuu voimaantumisesta (empowerment), identiteetistä ja elämänhallintavalmiuksista. Tärkeää on sitoutuminen, omaehtoinen toiminta ja vaikuttaminen omaa elämää koskevissa asioissa sekä vastuun ottaminen seurauksista. Osallistujan ihmiskäsitys ja maailma vaikuttavat aina ihmisen osallisuuteen ja sen kokemiseen. (Jämsén & Pyykkönen 2014, 9.)

Osallisuuden aste ja yhteiskunnallinen aktiivisuus vaihtelevat ihmisen elämänsä ja -tilanteiden mukaisesti. Mikäli osallisuus jollakin osa-alueella heikkenee, voi se merkitä osallisuuden vähentymistä ja pahimmassa

tapauksessa syrjäytymistä. Syrjäytymisellä viitataan yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämiseen ja syrjäytymiseen liittyy usein myös taloudellista ja terveydellistä osattomuutta ja eriarvoisuutta. Osallisuuden kokemukset ja sosiaaliset suhteet toimivat suojaavina tekijöinä syrjäytymistä vastaan. Alla olevassa kuviossa 1 havainnollistetaan osallisuuden eri osatekijät syrjäytymisen vastaparina. Erityisryhmät ovat muuta väestöä herkemmin vaarassa syrjäytyä, sillä esimerkiksi vammaiset ihmiset kokevat elämässään usein esteitä ja syrjintää, mikä lisää heidän eriarvoisuuttaan yhteiskunnassa. Vammaisten ihmisten yhteiskunnallinen asema on kuitenkin viime vuosikymmenten aikana parantunut, kun yhteiskunnasta on tullut esteettömämpi ja saavutettavampi. Vammaispolitiikan painopiste on 2000 –luvulla siirtynyt enenevässä määrin toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista sekä Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa VAMPO:ssa (2010-2015) painotetaan vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Perustuslailla ja yhdenvertaisuuslailla puolestaan turvataan vammaisten ihmisten syrjimättömyys. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017, 2015 & 2018.)

Kuvio 1. Osallisuus syrjäytymisen vastaparina (Raivio & Karjalainen 2012)

2.4 Itsemääräämisoikeus

Osallisuuden käsittelyn myötä siirrymme itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisoikeudella tarkoitamme pääpiirteittäin vapautta tehdä valintoja ja päätöksiä omaan elämäämme liittyen. Itsemääräämisoikeutta tukemalla ja toteuttamalla käytännössä vahvistamme osallisuutta ja hyvinvointia. Osallisuuteen kuin itsemääräämisoikeuteenkin kuuluu mahdollisuus omiin mielipiteisiin, vakaumuksiin, tahdonilmaisuuksiin ja tekoihin. Itsemääräämisoikeus on määritelty Suomen vammaispoliittisen ohjelman julkaisussa näin; se tarkoittaa henkilön oikeutta itsenäiseen harkintaan, päätöksentekoon ja toimintaan häntä itseään koskevissa asioissa. Mikäli vammaisella henkilöllä ei ole kykyjä, voimia tai voimavaroja oman tahdon ilmaisuun, on häntä tuettava niin, että päätökset häntä koskevissa asioissa tehdään mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman pitkälle yhteisymmärryksessä. (Hintsala 2017; VAMPO 2010-2015, 156-157.)

Henkilöiden itsemääräämisoikeutta turvataan laajalti Suomen lainsäädännössä. Siitä on säädetty Suomen perustuslaissa (1999/731), Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), Sosiaalihuoltolaissa (2014/1301) sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812). Edellä mainitun erityislain, laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista, tarkoituksena on turvata asiakkaan asemaa ja oikeuksia sosiaalihuollossa. Kehitysvammalaissa itsemääräämisoikeutta korostettiin 10.6.2016 tehdyillä muutoksilla, joilla vahvistettiin erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Suomen lainsäädännössä sosiaalihuoltolaki (36§) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (8§) määrittelevät, että ensisijaisesti on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ottaen huomioon hänen toivomuksensa sekä mielipiteensä. Toivomusten ja mielipiteiden kuuleminen mahdollistaa asiakkaan osallistumisen omien palvelujensa suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen sekä muihin häneen liittyviin toimenpiteisiin. Asiakasta koskevissa asioissa, kuten häntä koskevissa päätöksissä ja ratkaisuissa on aina otettava huomioon hänen etunsa. Lait painottavat erityistä huomiota lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731; Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325; Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301; Laki

sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812; Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.)

Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä on laadittu työryhmä, jonka tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta suomen lainsäädännössä. Työryhmä työskentelee hallituksen tuoman esityksen mukaisesti ja tuo muutosten vaatimat ehdotukset suomen lainsäädäntöön. Tavoitteena on uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä siten, että kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeutta on vahvistettu yhdenvertaisesti ja kattavasti. Lakiehdotuksien odotetaan valmistuvan keväällä 2018. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.)

Suomea veloitetaan turvaamaan ihmisoikeudet myös kansainvälisin sopimuksin. Vammaisten henkilöiden näkökulmasta tärkein asiakirja on YK:n yleiskokouksen hyväksymä yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD eli Convention on the Rights of Persons with Disabilities) ja sen valinnainen pöytäkirja (Optional Protocol). Yleiskokous hyväksyi sopimuksen täysistunnossaan 13.12.2006 ja se astui voimaan kansainvälisesti 3.5.2008. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen jo maaliskuussa vuonna 2007 ja sopimuksen saattaminen täysimääräiseksi voimaan tapahtui kesäkuussa vuonna 2016 Suomen jättäessä ratifioimiskirjansa YK:n pääsihteerille toukokuussa 2016. Sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä ohjeistaa ja edistää yhteistä tahtotilaa. Sopimuksen avulla eri maissa ja maiden sisällä muutetaan linjaukset yhteneväisiksi sopimuksen avulla. (Mahlamäki 2015, 1-2; Hallamaa 2017; Vernerinet 2017c.)

Itsemääräämisellä on tutkimuksen alalla pitkät juuret. Itsemääräämisoikeus voi käsitteenä vaihdella, mutta aina keskustellessamme vallasta ja sen käytöstä sivuutamme kysymyksiä itsemääräämisen tiimoilta. Päivi Topo käsittelee artikkelissaan muun muassa sitä, milloin kyseessä on aito tai syvä itsemäärääminen ja milloin taas ei. Aidolla itsemääräämisellä tarkoitetaan oikeutta päättää tärkeistä omaa elämää koskevista asioista, ei niinkään arkisista

valinnoista, kuten lounasvaihtoehdon valinnasta. Topo kuvaa artikkelissaan itsemääräämisoikeutta ja sen eri ulottuvuuksia alla olevan kukan avulla. Mikäli jokin osa-alue ei toteudu ihmisen elämässä, ei toteudu myöskään aito itsemäärääminen. (Topo 2013.)

Kuvio 2. Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet (Topo 2013)

Yksi viidestä kukan terälehestä on tiedonsaanti. Tiedonsaannilla tarkoitetaan, että ihmisellä on oikeus saada itseään koskevaa tietoa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tietoa oppimisen, työn tai päivittäisen toiminnan eri vaihtoehdoista ja saatavista palveluista. Kukaan ei voi olla osallinen itseään koskevassa päätöksenteossa ilman tarvittavaa tietoa. Tähän vaikuttaa suurelta osin ihmisen kyky ymmärtää hänelle saatettua tietoa ja se, onko tieto annettu suoraan hänelle vai kenties omaisille. Toisena terälehtenä on päätöksenteko itseä koskevissa asioissa. Päätöstä tehdessä on oltava vaihtoehtoja, joista ihminen voi valita. Ihmisen kasvuun kuuluu valinnan oppiminen ja sen toteuttaminen. Kolmas terälehti edustaa oikeutta saattaa päätös toimeksi, eli nähdä päätöksestä seuraavan jotakin konkreettista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita aina onnistuneita päätöksiä. Kehitysvammaisille ihmisillekin tulisi sallia riskien otto elämässä. (Topo 2013.)

Neljäntenä terälehtenä on kyvykkyyden tunne ja sen käyttö. Tällä tarkoitetaan ihmisen mahdollisuutta käyttää kykyjään ja sitä, miten kyvykkääksi hän tuntee

itsensä omassa elämässään, lähipiirissään ja yhteiskunnassa. Tällä ei tarkoiteta vain ulkoisia toimintoja, vaan myös ihmisen tunnetta ja identiteetin rakentamista. Tällöin voidaan miettiä suhdetta itsensä ja maailman välillä ja miten siellä elää. Ihmiseltä jotain rajoittaessa tulee miettiä, voiko hän käyttää kyseistä kykyään jotenkin muutoin. Opetut kyvyt eivät myöskään pysy, ellei niitä pääse käyttämään. Viimeisenä terälehtenä on yksityisyys. Fyysistä yksityisyyttä tulee miettiä etenkin, jos ihminen tarvitsee toisen ihmisen apua henkilökohtaisen hygienian hoidossa. Tällöin on tärkeintä luoda suhde henkilöiden välillä, jossa kunnioitetaan avustettavaa omana tuntevana subjektina. Tilaratkaisuilla voidaan myös kunnioittaa ihmisten fyysistä yksityisyyttä niin, ettei ratkaisuja johda arvo työn tehokkuudesta. Yksityisyyteen kuuluu tärkeänä osana myös salassapitovelvollisuus. (Topo 2013.)

3 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTIA

3.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena on toiminnallisin keinoin kehittää Hanhilehdon toimintakeskuksen toimintaa osallistamalla asiakkaita toiminnan suunnitteluun ja suuntaamalla toimintaa talon ulkopuolelle. Tarkoituksena on toteuttaa asiakkaiden kanssa kolme erilaista teemapäivää, jotka sisältävät uudenlaista toimintaa ja päivien havaintojen pohjalta esittää kehitysehdotuksia toimintakeskukselle. Opinnäytetyön tavoitteena on työ- ja päivätoiminnan laatukriteereihin perustuen edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta keskuksen toiminnassa. Päivien tarkoituksena on toimia konkreettisina esimerkkeinä siitä, miten asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan edistää. Tavoitteenamme on, että toiminnasta ja ehdotuksista jäisi konkreettinen hyöty toimintakeskukselle ja esittämiämme keinoja hyödynnettäisiin keskuksessa myös jatkossa.

Opinnäytetyössämme etsimme vastauksia seuraaviin kysymyksiin;

- Miten asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan lisätä?
- Miten ja millä tavoin toimintaa voidaan kehittää?

3.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät

Opinnäytetyömme on luonteeltaan toiminnallinen ja siinä käytetään laadullista tutkimusmenetelmää. Toiminnallinen opinnäytetyö on paljon käytetty muoto ammattikorkeakoulun tutkimuksellisen opinnäytetyön rinnalla. Sillä tavoitellaan ammatillisella kentällä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai kehittämistä. Toiminnallinen opinnäytetyö aloitetaan valitsemalla aihe, joka kiinnostaa itseä sekä toimeksiantajaa. Opinnäytetyö voi olla esimerkiksi opas, kehittämissuunnitelma tai konkreettinen tuote. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tehdään myös kirjallinen raportointi, sillä opinnäytetyön tulee olla työelämälähtöinen, käytännönläheinen,

tutkimuksellisella asenteella toteutettu ja riittävällä tasolla alan tietojen ja taitojen hallintaa osoittava. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on osoittaa tekijöidensä kyvyt yhdistää ammatillinen teoreettinen tieto ammatilliseen käytäntöön sekä pohtia alan teorioiden ja käsitteiden avulla kriittisesti käytännön ratkaisuja ja kehittää oman alan ammattikulttuuria. Halusimme toteuttaa opinnäytetyömme toiminnallisena, sillä koimme sen antavan enemmän niin meille kuin toimeksiantajallekin. Toiminnallisella opinnäytetyöllä voidaan siirtää kokemuksen ja toiminnan kautta syntyvää tietoa, jonka haasteena on sanoittaa ja käsitteellistää siitä syntyvää tietoa. Koimme, että teemapäivien avulla saamme enemmän tietoa käytännön tilanteista asiakkaiden kanssa ja ne toimivat konkreettisina esimerkkeinä toimintatavoista, joita toimintakeskus voi hyödyntää jatkossa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 7-10; 41-47.)

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on yksi tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus. Laadullisella tutkimuksella kyetään kuvantamaan elävää elämää ja sillä pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on erilaisten metodien, kuten teemahaastattelujen, ryhmähaastattelujen sekä havainnoinnin käyttö aineistoa hankittaessa. Tyypillistä on myös valita kohdejoukko tarkoituksenmukaisesti. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä olosuhteiden mukaisesti, joten työskentely vaatii joustavuutta tutkijoilta. Opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelminä toimivat tiimivastaavan avoin haastattelu, henkilökunnalle teetetty alkukysely, palaverit tiimivastaavan ja yhteyshenkilöiksemme nimettyjen ohjaajien kanssa sekä aktivoiva osallistuva havainnointi teemapäivissä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 160-165; Jyväskylän yliopisto 2015.)

Avoimilla haastatteluilla tarkoitamme strukturoimatonta haastattelua, jolla tarkoitetaan haastattelijan ja haastateltavan välistä keskustelua (Anttila, P. 2018.) Opinnäytetyöprosessin alkaessa haastattelimme toimintakeskuksen tiimivastaavaa. Haastatteluilla pyrimme selvittämään, millaista toimintaa keskuksessa järjestetään, mitä ajatuksia tiimivastaavalla on päivätoiminnasta ja mitä toiveita hänellä on opinnäytetyömme toteutukseen liittyen. Lisäksi pyrimme selvittämään, miten tiimivastaava kokee asiakkaiden osallisuuden ja

itseäänäämisöikeuden toteutuvan päivätoiminnassa. Valitsimme avoimen haastattelun sen keskustelunomaisen luonteen vuoksi. Koimme, että strukturoimaton haastattelu sopi tilanteeseemme hyvin, sillä halusimme keskustella aiheesta vapaasti ja että emme johdattelsi vastauksia mihinkään suuntaan. Halusimme tehdä haastattelusta mahdollisimman luontevan ja antaa tilaa tiimivastaavan kokemuksille, tuntemuksille, mielipiteille ja perusteluille. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2018; Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018a.)

Opinnäytetyöprosessin alkaessa halusimme myös kartoittaa koko toimintakeskuksen henkilökunnan näkemyksiä asiakkaiden osallisuuteen, itseäänäämisöikeuden toteutumiseen ja keskuksen toimintaan liittyen. Koimme, että sähköinen kysely henkilökunnalle olisi opinnäytetyömme kannalta sopivin vaihtoehto, jotta tavoittaisimme mahdollisimman monta keskuksen työntekijää. Kyselyn tarkoituksena on saada tietyltä joukolta vastauksia samoihin kysymyksiin. (Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018b). Sähköisellä kyselyllä pyrimme tavoittamaan keskuksen kaikki työntekijät ja täten saamaan mahdollisimman laajan kuvan keskuksen toiminnasta sekä henkilökunnan mielipiteistä. Kysely oli myös aikataulullisesti helpoin tapa tavoittaa koko henkilökunta, sillä jokainen työntekijä pystyi vastaamaan kyselyyn itselleen parhaiten sopivana aikana kyselyn vastausajan puitteissa. Kysely toteutettiin täysin anonymisti, minkä myös toivoimme antavan työntekijöille mahdollisuuden kertoa helpommin toiminnan mahdollisista epäkohdista. Kysely toteutettiin sähköisesti ja linkki kyselyyn lähetettiin sähköpostitse keskuksen tiimivastaavalle, joka toimitti kyselyn eteenpäin keskuksen työntekijöille.

Toiminnallinen opinnäytetyömme on lähtökohtaisesti toimintatutkimus, joka on yksi laadullisen tutkimuksen laji. Toimintatutkimuksesta voidaan puhua myös aktivoivana osallistuvana havainnointina. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkimuskohteen toimintaan yhdessä sen jäsenten kanssa ennalta sovittuna aikana. Tällöin voidaan yhdistää tutkimuksen tieteellisyys ja käytännöllisyys. Toimintatutkimuksella pyritään yleensä tarkoituksenmukaisesti vaikuttamaan tutkimuskohteeseen, kohteen toimintaan ja sen ympäristöön kehittäen sekä parantaen. Aktivoivalla osallistumisella kohdejoukkoa yritetään saada ottamaan aktiivinen rooli omassa toiminnassaan. Tavoitteena on, että

joukon jäsenet alkaisivat itse tutkia omaa toimintaansa ja tutkijaa ei enää tarvittaisi. Osallistumme teemapäivien suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä asiakkaiden kanssa ja pyrimme teemapäivien havaintojen ja kehitysehdotusten avulla vaikuttamaan keskuksen toimintaan. Osallistumme asiakkaiden kanssa yhdessä suunnittelemiimme teemapäiviin, joissa havainnoimme heitä ja keskustelemme heidän kanssaan. Havainnoinnin aikana tapahtuva kommunikaatio ei ole pelkästään kielellisestä. Kommunikaatio käsittää myös eleet, ilmeet, liikkeet ja kosketuksen. Tämä on hyvä tiedostaa, sillä muuten jotain olennaista saattaa jäädä havainnoinnin aikana välittymättä. Opinnäytetyössämme havainnoinnin tarkoituksena on saada selville asiakkaiden kokemuksia teemapäivien toiminnasta sekä nähdä, miten asiakkaat kokevat suunnittelemamme aktiviteetit. Havainnoimalla pyrimme myös saamaan suoraa palautetta toiminnasta sekä tietoomme sellaista informaatiota, jota emme haastattelemalla pystyisi selvittämään. Teemapäivien aikana keräämme muistiinpanoja havainnoistamme, jotka toimivat osana kehitysehdotuksiamme toimintakeskukselle. Vertailemme kummatkin havainnoimiamme asioita ja yhdistelemme muistiinpanojamme. Havainnot sekä haastattelun ja kyselyn vastaukset toimivat osana opinnäytetyömme tuloksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 160-165; Jyväskylän yliopisto 2015; Vilkkä 2006, 39, 41-42.)

3.3 Hanhilehdon toimintakeskus

Hanhilehdon toimintakeskus on Oulun kaupungin kehitysvammaisille ja vammaisille suunnattu päivätoimintakeskus, jossa järjestetään arkipäivisin kokonaisvaltaista, kuntouttavaa ja asiakkaan osallisuutta vahvistavaa toimintaa henkilöille, jotka tarvitsevat erityistä ja yksilöllistä tukea vammaisuutensa vuoksi. Toiminta on suunnattu aikuisille sekä perusopetuksen käyneille nuorille kehitysvammaisille. Päivätoiminta on strukturoitua ja asiakaslähtöistä toimintaa kuntouttavassa ja sosiaalisessa ympäristössä. Vaikeavammaisten henkilöiden päivätoiminta koostuu kuntouttavasta ja toimintakykyä ylläpitävästä ryhmätoiminnasta. Hanhilehdon arvoihin ja toimintaperiaatteisiin kuuluvat Oulun kaupungin arvot; rohkeus, reiluus ja vastuullisuus. (Oulun kaupunki 2017; Hanhilehdon toimintakeskuksen omavalvontasuunnitelma 2017.)

Hanhilehdon toimintakeskuksessa työskentelee palveluesimiehen lisäksi 19 työntekijää. Henkilöstöön kuuluu tiimivastaavan lisäksi 10 ohjaajaa, seitsemän hoitajaa ja yksi hoitoapulainen. Hanhilehdon toimintakeskuksessa käy noin 100 vammaista asiakasta, joista toiminnassa on enimmillään kerrallaan noin 70. Asiakkaiden ikähaarukka vaihtelee alle 18 –vuotiaasta yli 60 –vuotiaaseen. Asiakkailla on erilaisia kehitysvammadiagnooseja ja asiakkaat ovat toimintakyvyltään hyvin eri tasoisia. Osa tarvitsee jatkuvaa hoitoa ja osa on hyvin omatoimisia ja kykenee kulkemaan keskuksella itsenäisesti. Kommunikaation apuna käytetään mm. kuvia, tukiviittomia ja kuvakansioita. Asiakkaat ohjautuvat toimintaan palveluohjausyksikön sosiaalityöntekijän kautta. Asiakkaiden käyntipäivät vaihtelevat yhdestä viiteen päivään viikossa, osa käy päivittäin ja osa tiettyinä päivinä viikossa. (Särkelä 2017; Hanhilehdon omavalvontasuunnitelma 2017.)

Keskuksessa toimii seitsemän eri ryhmää, jotka on jaettu asiakkaiden iän ja toimintakyvyn mukaan. Ryhmillä on omat tunnusväriinsä, jotka toimivat ryhmien niminä. Näitä ovat Pinkit, Turkoosit, Keltaiset, Vihreät, Lilat, Punaiset ja Oranssit. Jokaisessa ryhmässä on vähintään kaksi työntekijää. Pinkit, Turkoosit ja Keltaiset koostuvat hyvän toimintakyvyn omaavista asiakkaista. Turkooseissa on talon nuorempia asiakkaita ja Keltaisissa alaikäisiä asiakkaita. Turkoosit ja Keltaiset tarvitsevat kuitenkin enemmän ohjausta kuin Pinkkien asiakkaat. Lilojen asiakkaat ovat monimuotoisesti autismin kirjoon kuuluvia ja Punaiset haastavammin käyttäytyviä autismin kirjoon kuuluvia asiakkaita. Vihreän ryhmän asiakkaat koostuvat talon iäkkäimmistä ja heillä on käytössään liikkumisen apuvälineitä, kuten pyörätuoleja, rollaattoreita ja kävelykeppejä. Oranssin ryhmän asiakkaat ovat vaikeammin kehitysvammaisia ja tarvitsevat runsaasti apua kaikissa päivittäisissä toiminnoissaan ja kommunikoinnissa.

Kaikkien ryhmien päätavoitteena on tarjota kuntouttavaa ja virikkeellistä päivätoimintaa. Toiminta vaihtelee eri ryhmien välillä asiakkaiden toimintakyvyn mukaan ja päivätoiminnan sisällön tavoitteena on huomioida asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja erityispiirteet sekä kuntoutussuunnitelmat. Jokaisella ryhmällä on omat viikko-ohjelmansa, joiden mukaan toimintaa järjestetään ryhmissä. Ennen teemapäiviemme suunnittelua pyysimme toimintakeskukselta

ryhmien kuvaukset ja viikko-ohjelmat sähköpostitse, jotta pääsisimme perehtymään toiminnan sisältöön tarkemmin. Opinnäytetyöprosessin alkaessa ennen teemapäiviä pinkkien päivätoimintaan kuului saamiemme viikko-ohjelmien mukaan muun muassa luovaa toimintaa, kuten askartelua ja käsitöitä. Lisäksi ohjelmaan kuului kirjojen ja runojen lukemista, sosiaalisia taitojen harjoittelua pelien avulla, kirjoitus- ja laskutehtäviä, musiikin kuuntelua sekä pieniä työtehtäviä. Työtehtävät sisältävät esimerkiksi siivousta ja kahvinkeittoa. Osa asiakkaista harjoittelee tietoteknisiä taitoja. Näiden lisäksi toiminnan kuvauksessa mainittiin ulkoilu ja liikunta. Samankaltaisia toimintoja kuvattiin myös vihreän ryhmän ohjelmassa. Turkoosien ryhmän kuvauksessa oli mainittu kädentaidot, liikunta ja ulkoilu. Lila ja punainen ryhmä toimivat yhteistyössä ja ryhmien toiminta koostui samankaltaisista toiminnoista. Näitä olivat ulkoilu, musiikki, hienomotoriset harjoitukset, kehon hahmottamisharjoitukset, sekä aistiharjoitukset. Oranssien ohjelmaan kuului musiikkia, rentoutumista, asentohoitoa, ulkoilua ja aististimulaatioita. Keltainen ryhmä perustettiin keskuksen opinnäytetyöprosessimme aikana ja ryhmällä ei ollut olemassa omaa viikko-ohjelmaa. Ryhmä tekee yhteistyötä turkoosien kanssa.

Ryhmäkohtaisten toimintojen lisäksi talossa järjestetään koko talon yhteistä toimintaa, kuten viikoittain karaokea, elokuvia, vuodenaikoihin liittyviä juhlia ja tapahtumia. Asiakkaiden käytössä on muun muassa tietokoneita, fysioakustinen tuoli, valkoinen huone, keittiö sekä monitoimitila kädentaitoja varten. Kaikilla ryhmillä on käytössään oma tabletti. Keskuksessa järjestetään myös erilaista kerhotoimintaa, kuten viikoittain kokoontuva Hevikerho. Toimintakeskuksen päivittäiseen ohjelmaan kuuluu joka ryhmässä pidettävä aamukokous. Kokouksessa käydään läpi päivän ohjelma, läsnäolijat, sää sekä muita ajankohtaisia asioita.

4 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

4.1 Opinnäytetyön suunnittelu

Opinnäytetyöprojekti aloitettiin keväällä 2017 Hanhilehdon toimintakeskuksen tiimivastaavan haastattelulla. Avoimella haastattelulla pyrimme selvittämään, millaista toimintaa keskuksessa järjestetään, mitä ajatuksia tiimivastaavalla on päivätoimintaan liittyen ja miten tiimivastaava kokee asiakkaiden osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen päivätoiminnassa tällä hetkellä. Lisäksi halusimme selvittää, mitä toiveita tiimivastaavalla on opinnäytetyöllemme. Haastattelua varten olimme miettineet valmiiksi kysymyksiä yllä mainittuihin teemoihin liittyen. Tiimivastaavan mukaan toiminta on tähän mennessä ollut hyvin askartelu- ja kädentaitopainotteista ja paljon keskuksen sisätiloissa tapahtuvaa. Asiakkaat ovat saaneet olla mukana toiminnan suunnittelussa talossa pidettävissä yhteisökokouksissa ja asiakkaiden mielipiteitä toimintaan liittyen on kyselty ryhmissä. Asiakkaiden osallistuminen toiminnan suunnitteluun on kuitenkin ollut verrattain vähäistä ja ohjaajan toiveissa olikin, että toimintaa saataisiin entistä asiakaslähtoisemmäksi ja että asiakkaat pääsisivät enemmän osallisiksi toiminnan suunnitteluun. Tiimivastaavan toiveissa oli toimintakeskuksen muutettua uusiin tiloihin uuden lähiympäristön hyödyntäminen ja siihen tutustuminen, liikunnallisen toiminnan lisääminen sekä toiminnan suuntaaminen talosta ulospäin. Toiveissa oli myös, että toimintaa läheisen asukastuvan sekä pihapiirin toimijoiden, kuten ikäihmisten palvelukeskuksen kanssa sisällytettäisiin päivätoimintaan. Myös vaikeammin vammaisille asiakkaille toivottiin toiminnan kehittämistä ja sitä, että he saisivat olla mukana suunnittelussa toimintakykynsä mukaan. Tiimivastaava kertoi henkilökuntaa olevan liian vähän, minkä hän koki asettavan haasteita päivätoiminnan toteuttamiselle.

Tiimivastaavan haastattelun lisäksi teetäimme koko toimintakeskuksen henkilökunnalle sähköisen kyselyn saadaksemme mahdollisimman laajan näkemyksen keskuksen toiminnasta. Kysely toteutettiin keväällä 2017 sähköisellä kyselyohjelmalla ja linkki kyselyyn toimitettiin keskuksen tiimivastaavalle, joka puolestaan toimitti kyselyn eteenpäin keskuksen 16

työntekijälle. Kyselyllä pyrimme selvittämään työntekijöiden laatukriteereiden tuntemista, ajatuksia ja kokemuksia asiakkaiden osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisesta toiminnassa sekä mahdollisia toiveita ja ehdotuksia toimintaan liittyen. Yli puolet henkilökunnasta koki, että asiakkaiden osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuvat toimintakeskuksen toiminnan suunnittelussa, mutta suurin osa oli kuitenkin sitä mieltä, että toimintaa tulisi kehittää asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseksi ja toimintaa suunnata talosta ulospäin. Kyselyn vastaukset tukivat haastattelusta saamiamme vastauksia ja näiden myötä ajatukseksi tulevalle opinnäytetyölle muodostui päivätoiminnan kehittäminen sekä asiakkaiden osallisuuden edistäminen keskuksen toiminnassa ja sen suunnittelussa.

Haastattelun ja kyselyn jälkeen aloimme ideoida opinnäytetyömme toteutusta ja kesän aikana ajatukseksi muodostui suunnitella asiakkaiden kanssa yhdessä erilaisia teemapäiviä, joihin he myös saisivat halutessaan osallistua. Suunnittelimme, että päiviä tultaisiin pitämään mahdollisesti neljästä viiteen, mutta sopsisimme tästä tarkemmin myöhemmin, kun vierailisimme keskuksella uudelleen. Päivät tulisivat sisältämään liikuntaa, sivistyksellistä ja kulttuurillista toimintaa ja virkistäytymistä. Jokainen päivä tulisi sisältämään aina tiettyyn teemaan, esimerkiksi liikuntaan liittyvää aktiviteettiä keskuksen ulkopuolella. Teemapäivien tarkoituksena olisi konkreettisesti tutustuttaa asiakkaita ja henkilökuntaa toimintakeskuksen lähiympäristöön ja sen tarjoamiin palveluihin ja päivinä tultaisiin hyödyntämään Oulun kaupungin palveluita. Teemapäivät tultaisiin suunnittelemaan työ- ja päivätoiminnan laatukriteereihin perustuen, jolloin takaisimme työskentelymme olevan laadukasta ja osallistavaa. Koimme kriteereistä neljä ensisijaiseksi, joilla tukisimme suunnitelmaamme. Näitä olivat tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen, tuki lähiyhteisöihin liittymiseen, tuki terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin sekä tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen. Lisäksi tukisimme asiakkaiden itsenäisyyttä ja itseilmaisua kriteereiden viisi ja kahdeksan mukaisesti. Liikunnallisen toiminnalla tultaisiin tukemaan asiakkaita terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin laatukriteereihin perustuen. Sivistyksellisellä ja kulttuurisella teemapäivällä sekä virkistäytymisellä tultaisiin tukemaan asiakkaita lähiyhteisöihin liittymisessä ja osallisuudessa yhteiskuntaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi Oulun kaupungin

palveluiden käyttöä. Osallisuutta yhteiskuntaan tulisi olemaan myös julkisten liikennevälineiden käyttö ja yhtenä teemapäivänä tulisimmekin harjoittelemaan bussilla matkustamista. Osallisuutta lähiyhteisöön tuetaan lisäksi suuntaamalla toimintaa toimintakeskuksesta ulospäin. Toiminnan tarkoituksena on erityisesti vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta toimintakeskuksessa. Asiakkaita tuetaan laatukriteereihin perustuen päivätoiminnan sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamisessa sekä valintojen ja suunnitelmien tekemisessä. Tarkoituksena on tuoda asiakkaille tietoutta erilaisista toiminnoista ja aktiviteeteista, heitä on tarkoitus tukea päätöksenteossa ja heidät on tarkoitus osallistaa suunnitteluprosessiin.

Terveiden ja hyvinvoinnin edistämisen tukemiseksi asiakkaille tulisi tuoda tietoutta, miksi ajoittain epämurkavalta tuntuvat toiminnot olisivat kannattavia heidän hyvinvointiaan ajatellen. Liikunnan merkitystä on aina korostettu ihmisen hyvinvoinnista keskusteltaessa ja tietouden kautta voimme lisätä terveydelle edullista toimintaa valintoihin. Esimerkiksi kävelylenkki ajatuksena pakkasilmalla ei välttämättä houkuttele, mutta tieto siitä, että se on hyväksi, voikin saada lenkille lähtemisen tuntumaan hyvältä päätökseltä. Kuntoutussäätiön Liikunta ja osallisuus -hankkeessa korostetaan liikunnan merkityksellisyyttä muutoinkin kuin vain terveydellisistä syistä. Soveltaessa toimintaan liikunnan tuomia mahdollisuuksia käyttäen apuna ympäristöä ja lähiyhteisöä voidaan vaikuttaa asiakkaiden sosiaalisiin taitoihin, luoda ystäväsuhteita ja lisätä yhteisöllisyyttä. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa puolestaan mainitaan kulttuurin olevan ihmiskunnan rikkautta. Kulttuuriset elämykset voivat johtaa yhteisöjen ja koko yhteiskunnan elävöitymiseen, monimuotoisuuteen, henkiseen rikastumiseen ja sivistymiseen. Taiteen ja luovuuden vaikutukset voivat edesauttaa myös yksilöiden terveyttä, hyvinvointia ja vahvistaa yhteisöllistä toimintaa. (Kuntoutussäätiö 2016; Valtioneuvosto 2017.)

Opinnäytetyöprojekti jatkui syksyllä, jolloin tapasimme tiimivastaavaa toimintakeskuksella uudelleen ja saimme opinnäytetyöprojektiimme mukaan keskuksen uuden ohjaajan, joka tulisi jatkossa toimimaan yhteyshenkilönämme. Alun perin teemapäiviä oli ajatus pitää neljästä viiteen, mutta aikataulun ja toimintakeskuksen resurssien vuoksi päivät rajattiin kolmeen. Sovimme, että

päivään osallistuisi kerrallaan minimissään viisi asiakasta ja kaksi ohjaajaa meidän opiskelijoiden lisäksi, mutta mukaan saisi halutessaan tulla enemmänkin asiakkaita. Toivoimme keskukselta, että toimintaan tulisi mukaan myös vaikeammin vammaisia asiakkaita, jotta toiminta olisi tasavertaista ja keskuksen yhteisöllisyyttä kehittävä. Sovimme, että ohjaajat kokoavat meille ennen teemapäivien toteutusta asiakkaista noin viiden hengen ydinporukan, jonka kanssa tulisimme yhdessä suunnittelemaan päiviä.

Jatkoimme alustavaa teemapäivien suunnittelua etsimällä tietoa toimintakeskuksen lähiympäristöstä ja sen tarjoamista palveluista sekä pohtimalla, miten voisimme osallistaa asiakkaat toiminnan suunnitteluun. Teemapäivinä tulisimme suuntaamaan toimintaa keskuksen ulkopuolelle ja tarkoituksena olisi hyödyntää etenkin Oulun kaupungin tarjoamia palveluita, sillä näistä toimintakeskuksella toivottiin lisää tietoa. Aikaisempien kokemusten perusteella huomioimme asiakkaiden tottuneen tiettyihin tuttuihin toimintoihin päivätoiminnassa. Tiedostimme, että asiakkaat olivat tottuneet toivomaan esimerkiksi retki- ja herkuttelupäiviä. Emme kuitenkaan halunneet toimintamme olevan pelkästään tuttua ja turvallista toimintaa, vaan halusimme, että asiakkaille esitettäisiin uusia toimintoja, jotka olisivat samalla kehittäviä ja hyvinvointia edistäviä. Isoimpana haasteena pidimme asiakkaiden toiveiden esille saamista sekä sitä, miten he osaisivat pyytää erilaista toimintaa. Asiakkaalla voi esimerkiksi olla vaikeuksia puheen tuottamisessa tai kyvyssä ajatella jo olemassa olevien toimintojen ulkopuolelta. Tämän vuoksi pidimme tärkeänä, että tarjoamme asiakkaille erilaisia vaihtoehtoja, minkä lisäksi he saavat itse ehdottaa toimintaa vaihtoehtojen ulkopuolelta. Antamalla asiakkaalle vaihtoehtoja, joista valita, tuemme asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Osallistamalla asiakkaat toiminnan suunnitteluun tuemme puolestaan asiakkaiden osallisuutta. Samalla hyödynnämme kymmennettä laatukriteeriä. Mikäli emme tarjoa asiakkaille vaihtoehtoja uusista aktiviteeteista, eivät asiakkaat välttämättä tiedä eri mahdollisuuksista eivätkä näin ollen osaa toivoa erilaista toimintaa.

Suunnittelimme, että ennen teemapäiviä kokoontuisimme asiakkaiden kanssa suunnittelemaan päiviä. Aloitustiedon varten pyysimme ohjaajilta, että saisimme infoa varten meille varatun tilan. Olimme sähköpostitse yhteyttä

toimintakeskuksessa työskenteleviin yhteyshenkilöihin ja pyysimme, että he varaavat meille erillisen tilan. Painotimme tarvitsevamme rauhallista tilaa sekä aikaa käydäksemme läpi toimintasuunnitelmaamme asiakkaiden kanssa. Suunnittelimme myös, että tulisimme käymään jokaisen teemapäivän päätteeksi yhteisen purun päivästä asiakkaiden kanssa. Osa asiakkaista ei kommunikoiisi puheella ja asiakkaiden joukossa olisi mahdollisesti myös maahanmuuttajataustaisia keskuksen asiakkaita, jotka eivät ymmärrä täysin suomen kieltä. Koimme parhaaksi tavaksi kerätä palautetta ”peukku ylös tai alas” –tavalla. Tämä olisi asiakkaille ennestään tuttu tapa antaa palautetta ja se soveltuisi myös niille asiakkaille, jotka eivät tuota puhetta.

4.2 Teemapäivien suunnittelu

Seuraavaksi aloitimme suunnittelun yhdessä asiakkaiden kanssa. Vierailimme toimintakeskuksessa aloitusinfon merkeissä. Ohjaajat halusivat kuitenkin vielä keskustella kanssamme teemapäivistä ja suurin osa infoomme varatusta ajasta meni ohjaajien kanssa keskustellessa, minkä vuoksi meille jäi hyvin vähän aikaa tavata asiakkaita. Lopulta meidät ohjattiin yhteiseen tilaan tapaamaan asiakkaita, mutta kaikilla tuntui jo olevan huoli kotiinlähdistä eikä keskittyminen tahtonut enää riittää yhteiseen keskusteluun. Aloitimme kuitenkin keskustelua ja yritimme kertoa teemapäivistä sekä kysellä asiakkailta vapaamuotoisesti, mitä he haluaisivat kyseisinä päivinä tehdä ja olisiko jotain sellaista, mitä he eivät ole ennen toimintakeskuksessa tehneet. Vastaukseksi saimme asiakkaille jo ennestään tuttuja toimintoja, kuten askartelua, herkuttelua ja musiikin kuuntelua. Näytimme asiakkaille myös ehdotuksiamme toiminnoista kuvien muodossa, mutta tilanne ei tuntunut pysyvän hallinnassa, joten totesimme, että on parempi pitää uusi info paremmalla ajalla. Pyysimme ohjaajia uudelleen varaamaan meille tilan toiselle ajankohdalle, jotta voisimme rauhassa suunnitella teemapäiviä asiakkaiden kanssa.

Pari viikkoa myöhemmin vierailimme uudelleen toimintakeskuksessa uuden infon merkeissä. Tällä kertaa keskuksen ohjaajat olivat koonneet meille valmiiksi varattuun tilaan viisi asiakasta eri ryhmistä. Asiakkaat olivat eri toimintakykyisiä ja kommunikoiivat eri tavoin. Aloitimme suunnittelun siten, että näytimme

asiakkaille suunnittelemastamme kolmesta eri teemasta erilaisia aktiviteettejä. Aktiviteetit esitettiin tekemiltämme papereilta, joissa jokaisessa oli toiminnan nimi sekä kuva toiminnasta. Paperit koottiin pöydälle aina teemoittain, ensin liikunta, sitten kulttuuri ja sivistys ja lopuksi virkistystoiminta. Liikuntateemasta vaihtoehtoina olivat pallopelit, pihapelit, kuntosali, puistojumppa ja sauvakävely. Kulttuuri- ja sivistysteemasta museo, kulttuuritalo Valve, läheinen Karjasillan kirjasto, kaupungin pääkirjasto sekä läheinen asukastupa Höyhtyän Välke. Virkistysteemasta vaihtoehtoina olivat elokuvateatteri, keilaus ja luontoretki läheiselle Lintulammelle. Jokainen sai vuorollaan tehdä kynällä merkin siihen paperiin, joka tuntui mielenkiintoisimmalta toiminnalta. Osa katsoi kuvaa paperista ja osa puolestaan osasi lukea itse ja tehdä valinnan sen pohjalta. Osa asiakkaista pystyi tekemään valinnan täysin itsenäisesti ja osa vaati ohjausta esimerkiksi aktiviteettien selventämisessä. Yksi asiakkaista vaati vahvaa ohjausta, sillä hän ei pystynyt tekemään valintaa suoraan erilaisten vaihtoehtojen joukosta. Vaihtoehtoja täytyi lähteä karsimaan yksi kerrallaan pois, jotta päädyttiin yhteen mieleiseen vaihtoehtoon. Havaintoja teimme kasvojen ilmeistä ja asiakkaiden eleistä kysellessämme mielipiteitä. Kun kierros oli käyty läpi, siirryttiin seuraavaan teemaan. Kaikki teemat käytiin vuorotellen läpi ja eniten ääniä saaneet toiminnot tulisivat toteutettaviksi teemapäiviin. Kuvien tarkoituksena oli helpottaa ja tukea kommunikaatiota, päätöksentekoa sekä osallisuutta toiminnan suunnittelussa. Tämän lisäksi asiakkailta kysyttiin myös avoimia kysymyksiä siitä, mitä he haluaisivat teemapäivinä tehdä, mikä olisi mukavaa ja mitä he eivät ole ennen tehneet. Eniten ääniä ja toiveita saivat liikunnasta pihapelit, sivistyksestä ja kulttuurista lähikirjasto ja Kulttuuritalo Valve sekä virkistyksestä elokuvateatteri. Myös läheistä asukastupa Väkettä ja jalkapalloa toivottiin. Kun aktiviteetit olivat selvillä, aloimme tehdä järjestelyjä päiviä varten.

Aloitimme järjestelyt siten, että etsimme ensin netistä tietoa palveluista. Kävimme myös tutkimassa toimintakeskuksen lähiympäristöä etukäteen, jotta tietäisimme, millaiset välimatkat minnekin ovat. Suunnittelimme päivien aikataulut ja rungon. Liikuntapäivää varten etsimme netistä tietoa soveltavasta liikunnasta ja erilaisista ulkopeleistä. Liikuntapäivänä tulisimme toteuttamaan palloiluradan, pelaamaan jalkapalloa ja heittelemään frisbeetä rajatulle alueelle. Lisäksi suunnittelimme

alkulämmittelyn ja vaihtoehtoista toimintaa, kuten värivarjojumpan. Päivää varten tarvitsimme urheilukentän ja liikuntavälineitä. Selvitimme, että Oulun kaupungilta on mahdollista lainata liikuntavälinekassia ilmaiseksi ja että liikuntavälinekassi sijaitsee aivan toimintakeskuksen lähellä, asukastupa Väkkeellä, jossa tulimme myös vierailemaan yhtenä teemapäivänä asiakkaiden kanssa. Sovimme, että tulimme hyödyntämään kassin sisältöä liikuntapäivänä. Kävimme tutustumassa etukäteen urheilukenttään ja varmistimme kentän maaston olevan sopiva suunnitellulle toiminnalle. Valitsimme toiminnalle läheisen sorakentän nurmikentän sijaan. Huomioimme, että sorakentän kovempi ja tasaisempi maasto on parempi esimerkiksi pyörätuoliasiakkaiden kannalta. Urheilukenttään tutustuessa kävimme läpi suunniteltua toimintaa ja kokeilimme etukäteen tulevan palloiluradan toimivuutta. Suunnittelimme liikuntapäivän toiminnan monipuoliseksi liikkeiden osalta. Tekemistä olisi ylävartalolle ja alavartalolle. Suunnittelimme esimerkiksi palloiluradan sellaiseksi, että se harjoittaisi tasapaino- ja koordinaatiokykyä sekä ryhmätaitoja ja kärsivällisyyttä. Frisbeen heittäminen rajatulle aluelle harjoittaisi myös hahmottamista, tasapainoa ja koordinaatiokykyä. Liikunnalla ja peleillä asiakkaita tuettaisiin laatuksiteereihin perustuen terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin.

Toista teemapäivää varten sovimme vierailun asukastupa Väkkeelle. Valmistauduimme tutustumiskäyntiin asukastupa Väkkeelle olemalla yhteydessä toiminnanohjaajaan ja kävimme hänen kanssaan läpi tutustumisen tarkoitusta. Väkkeeltä tulimme myös asiakkaiden kanssa liikuntapäivänä joko noutamaan liikuntavälineet tai palauttamaan ne sinne päivän jälkeen riippuen aikataulusta ja asiakkaiden voimavaroista. Lisäksi suunnittelimme reitin lähikirjastoon. Olimme yhteydessä Karjasillan kirjaston henkilökuntaan ja kysyimme mahdollisuutta opastettuun kierrokseen kirjastolla. Emme kuitenkaan saaneet sovittua opastusta, joten suunnittelimme, että käymme tutustumassa kirjastoon itsenäisesti asiakkaiden kanssa. Saimme viimehetkillä tietoon, että kirjaston aukioloaikoja on supistettu tulevan remontin vuoksi ja jouduimme tämän vuoksi sopimaan aikataulua joustavammaksi toimintakeskuksessa. Käyntimme kirjastoon sijoittuisi iltapäivän puolelle alun perin sovitun aamupäivän sijaan. Sivistyksellisellä ja kulttuurisella teemapäivällä tultaisiin tukemaan asiakkaita lähiyhteisöihin liittymisessä ja osallisuudessa yhteiskuntaan.

Koska asiakkaat olivat toivoneet sekä vierailua Kulttuuritalo Valveella, että elokuvateatteria, päätimme yhdistää nämä kaksi, sillä selvisi, että Valveelta olisi mahdollista vuokrata elokuvasali omaan käyttöön. Koska Kulttuuritalo Valve on Oulun kaupungin toimija, ei elokuvasalin vuokraaminen maksaisi asiakkaille paljoa. Varasimme elokuvasalin ja tarkistimme bussiaikataulut kyseiselle päivälle. Myöhemmin ennen viimeistä kertaa kartoittaisimme asiakkaiden toiveita elokuvasta. Laadimme teemapäivistä tiedotteet asiakkaille sekä heidän omaisilleen kotiin vietäväksi, jotta asiakkaat osaisivat varata maksun elokuvaa ja bussilippua varten. Tiedotteen (Liite 2) liitteeksi laitoimme myös kyselyn valokuvausluvasta. Virkistyspäivänä tukisimme asiakkaiden osallisuutta muun muassa käyttämällä julkista joukkoliikennettä. Teemapäivien toteutusta suunnitellessamme otimme huomioon asiakasryhmän keskittymiskyvyn. Asiakkaiden keskittymiskyky saattaa olla hyvin lyhyt tai se saattaa häiriintyä herkästi. Onnistunut ohjaus teemapäivien aikana tulisi vaatimaan vahvaa ohjausta, yhteistyötä sekä selkeää suunnitelmaa joka päivälle. Huomioimme, että ohjauksessa tulee ottaa huomioon selkokielen kommunikaatio sekä onnistunutta vuorovaikutustilannetta tukeva ympäristö.

4.3 Teemapäivien toteutus

1. Teemapäivä: Liikuntaa ja ulkoilua

Ensimmäinen teemapäivä aloitettiin liikunnalla ja ulkoilulla. Ennen päivän käynnistämistä olimme käyneet hakemassa valmiiksi liikuntavälinekassin Höyhtyän asukastupa Välkkeeltä ja tutustuneet tarkemmin kassin sisältöön. Kävimme vielä läpi ohjauksen työnjakoa. Aikaisemman kokemuksen perusteella onnistuneen ohjauksen perustana tulisi olemaan vahva ja yhtenäinen ohjaus. Päätimme ohjata päivän osissa, sillä tiesimme osan asiakkaista omaavan hyvin lyhyen keskittymiskyvyn. Kokoonnuimme asiakkaiden ja ohjaajien kanssa toimintakeskuksella, josta kävelimme läheiselle urheilukentälle. Päivään osallistui 11 asiakasta ja kaksi ohjaajaa keskukselta. Tavatessamme asiakkaat kävimme päivän aikataulun läpi ja kertosimme lyhyesti, mitä suunnittelemamme teemapäivämme sisältää. Osa asiakkaista olikin heti tapaamisen alkuun

huolissaan aikataulusta ja ruokailuun ehtimisestä. Tämä oli odotettavissa, sillä monille asiakkaalle ruokailu on päivän kohokohta ja rutiinit hyvin tärkeitä, joten toistimme aikataulua useasti asiakkaille, jolloin he pystyivät luottavaisin mielin keskittymään suunnittelemaamme toimintaan. Toimintakeskukselta kävelimme yhdessä läheiselle urheilukentälle tutustuen samalla toimintakeskuksen lähiympäristöön. Matkalla juttelimme niitä näitä ja asiakkaat olivat innoissaan.

Teemapäivä sisälsi lämmittelyn, palloiluradan, frisbeen heittoa, jalkapalloa sekä värivarjojumpan. Lämmittely alkoi siten, että menimme kaikki ringiin seisomaan ja kaikki saivat näyttää vuorollaan liikkeen, jonka muut tekivät perässä. Tämän jälkeen kävelimme ja hölkkäsimme kenttää ympäri. Lämmittelyn jälkeen siirryimme kokoamaan palloilurataa. Radan ideana oli vuorotellen kuljettaa jalkapallo peräkkäin olevien pienten maalien läpi. Frisbeen heitossa harjoiteltiin tähtäämään frisbee tietylle alueelle. Harjoitusten ideana oli pelaillen harjoitella ryhmätaitoja ja kärsivällisyyttä, kuten oman vuoron odottamista paikoillaan ja toisten huomioon ottamista kannustaen. Myös tasapaino- ja koordinaatiokykyä harjoitettiin pujottelemalla palloa pienten maalien läpi. Alkuun rata saattoi näyttää haastavalta, mutta se osoittautuikin juuri sopivaksi asiakkaille. Radan tarkoituksena olikin hieman haastaa asiakkaita yrittämään ja käyttämään koko vartaloon huomioiden eri suunnat. Tarkoituksena ei ollut lähteä tutun ja turvallisen kautta, vaan siitä, että kaikki pystyvät suorittamaan radan ja myös vähän haastamaan itseään. Loppujen lopuksi kaikki suoriutuivat erinomaisesti ja saivat onnistumisen kokemuksia. Asiakkaat kannustivat toisiaan jonottaessaan vuoroaan frisbeen heittoon ja oli hienoa huomata, kun yksi vaikeammin vammaisen asiakas lähti mukaan pienellä kannustuksella. Yksittäisen asiakkaan hieman vastustellessa uudenlaista toimintaa keskityimme vain kannustamiseen yrittämään mukana. Alleviivasimme kannustaessamme ja keskustellessamme ryhmäläistemme kanssa ajatusta, että kun haastaa itseään, voi myös kehittyä. Halusimme painotta asiakkaille, että liikunta on mukavaa ja se on myös terveydelle hyvin tärkeää. Laatukriteereihin perustuen tuimme asiakkaita terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin.

Tutustuimme myös yhdessä liikuntavälinekassin sisältöön. Asiakkaat jakaantuivat tämän jälkeen eri puolille kenttää joko pelailemaan jalkapalloa,

tutustumaan värivarjoon ja heittelemään palloa. Osa asiakkaista oli hyvin innoissaan värivarjosta. Muutama asiakas tuntui pitävän kovasti jalkapallosta ja pallon syöttelystä eikä olisi malttanut lopettaa. Lopuksi kävimme yhdessä asiakkaiden kanssa viemässä liikuntavälinekassin takaisin asukastupa Väkkeelle. Asukastuvalla käynnin ajatuksena oli näyttää konkreettisesti asiakkaille ja ohjaajille, mistä liikuntavälinekassin saa halutessaan lainata. Kerroimme myös asiakkaille, että seuraavana teemapäivänä tulimme vierailemaan Väkkeellä, jossa toiminnanohjaaja kertoisi meille Väkkeen toiminnasta. Annoimme asiakkaille tehtäväksi miettiä kysymyksiä valmiiksi asukastuvalla vierailua varten. Tämän jälkeen lähdimme takaisin toimintakeskukselle, jossa keräsimme asiakkailta palautteen päivästä. Palaute kerättiin viittomalla ”peukku ylös tai alas” ja keskustelemalla asiakkaiden ja ohjaajien kanssa. Kaikki näyttivät peukkua ylös, joten päivä oli onnistunut. Asiakkaiden lähtiessä syömään lounasta kävimme vielä kahdestaan läpi päivän kulkua sekä havaintojamme.

2. Teemapäivä: Kulttuuria ja sivistystä

Toisen teemapäivän tapahtumat painottuivat kulttuuriin ja sivistykseen. Kokoonnuimme toimintakeskuksella ja kävimme läpi päivän aikataulun asiakkaiden kanssa, jonka jälkeen siirryimme Väkkeelle. Mukana oli 11 asiakasta, kaksi ohjaajaa sekä yksi harjoittelija meidän lisäksi. Asukastuvan toiminnanohjaaja esitteli tuvan toimintaa, asiakkaat kuuntelivat ja esittivät välillä kysymyksiä. Kaikki tuntuivat olevan hyvin kiinnostuneita paikasta ja parille asiakkaalle paikka oli ennestään jokseenkin tuttu. Välke yllätti niin meidät kuin toimintakeskuksen ohjaajatkin yhteistyömahdollisuuksillaan. Väkkeen henkilökunta toivotti toimintakeskuksen asiakkaat tervetulleiksi mukaan Väkkeen toimintaan sekä myös ehdottamaan heille uutta toimintaa. Esittelyn jälkeen asiakkaat saivat vapaasti tutustua asukastuvan tiloihin, minkä jälkeen lähdimme takaisin toimintakeskukseen samalla keskustellen asukastuvasta.

Iltapäivällä kokoonnuimme uudelleen toimintakeskuksessa, josta lähdimme kävellen lähikirjastoon samalla tutustuen lähiympäristöön. Kirjastolla kaikki saivat vapaasti tutustua paikkaan ja roolimme oli tarpeen mukaan opastaa ja olla

tukena. Kaikki asiakkaat osallistuivat ja olivat hyvin kiinnostuneita uudesta ympäristöstä. Osa hakeutui lukemaan lehtiä, osa katselemaan CD-levyjä ja osa kirjoja ja sarjakuvia. Yksi asiakas halusi tutustua äänikirjoihin kuullessaan mahdollisuudesta kuunnella kirjoja paikan päällä. Asiakkaat pääsivät myös kuuntelemaan musiikkia, missä henkilökunta opasti heitä. Pari asiakasta hakeutui lukemaan lehtiä lehtinurkkaukseen. Yksi asiakas olisi halunnut lainata lempimusiikkiaan, mutta hän ei omistanut kirjastokorttia. Asiakkaat, joilla oli kirjastokortti mukana, saivat lainata kirjastosta jotain mieleistä. Kävi ilmi, että kaikki asiakkaat eivät omistaneet kirjastokorttia eikä toimintakeskuksella ollut myöskään käytössään omaa kirjastokorttia. Ohjasimme niitä asiakkaita, jotka eivät omistaneet kirjastokorttia ottamaan itselleen lomakkeen kortin hakemista varten, jotka he saivat täyttää. Vaikka ilma oli sateinen lähtiessämme takaisin keskukselle, asiakkaat olivat kaikki yhtä hymyä. Keskustelimme kokemuksesta asiakkaiden kanssa ja teemapäivän lopuksi keräsimme päivästä palautteen viittomalla ”peukku ylös tai alas”. Kaikki asiakkaat viittoivat peukun ylös ja saimme kiitosta vielä sanallisesti.

Palautteen jälkeen mietimme vielä yhdessä osan asiakkaiden kanssa viimeisen teemapäivän elokuvaa. Meidän ja kahden ohjaajan lisäksi paikalla oli viiden asiakkaan ”ydinporukka”, jolta oli jo etukäteen kysytty kirjallinen lupa elokuvaan lähtöä varten sekä kerätty päivää varten osallistumismaksu. Teemapäivään sai tarvittaessa osallistua useampikin asiakas, mikäli toimintakeskukselta pystyisi lähtemään enemmän ohjaajia mukaan. Kartoitimme asiakkaiden toiveita kyselemällä, millaisen elokuvan he haluaisivat katsoa. Vastaukseksi saimme, että elokuvan tulisi olla suomalainen ja hauska. Päätimme yhdessä, että teemme asiakkaille listauksen elokuvaehdotuksista teemoihin perustuen ja lähetämme sen sähköpostitse ohjaajille, jotka käyvät läpi ehdotukset heidän kanssaan. Ehdotuksista saisi äänestää mieleisen ja eniten ääniä saanut elokuva esitettäisiin viimeisenä teemapäivänä. Teemapäivän päätyttyä kävimme kahdestaan läpi vielä teemapäivän kulun ja havaintomme. Päivän tarkoituksena oli laatukriteereihin perustuen tukea asiakkaita lähiyhteisöihin liittymiseen. Tavoitteena oli, että asiakkaita tuettaisiin lähiyhteisöjen palveluiden hyödyntämisessä sekä osallistumisessa näiden tarjoamiin toimintoihin ja ylläpitämään suhteita muiden jäsenien kanssa.

3. Teemapäivä: Virkistäytymistä

Viimeisellä kerralla virkistäydyimme elokuvan merkeissä Kulttuuritalo Valveella Oulun keskustassa. Teemapäivään osallistui seitsemän asiakasta, yksi ohjaaja ja yksi harjoittelija meidän lisäksi. Kävimme ennen toiminnan alkamista tuttuun tapaan läpi ohjauksen työnjakoa ja aikataulutusta. Kokoonnuimme toimintakeskuksessa, jossa mukaan lähtevien asiakkaiden ja ohjaajien oli tarkoitus olla valmiina. Osa asiakkaiden taksit olivat kuitenkin niin paljon myöhässä, että lähtöimme viivästyivät. Lopulta pääsimme lähtemään puoli tuntia myöhemmin, mitä olimme alun perin suunnitelleet. Olimme kuitenkin varautuneet lähdön viivästymiseen ja tarkistaneet myös seuraavan linja-auton aikataulun, mikäli emme pääsisi lähtemään ajoissa. Kävimme tarkasti läpi työnjaon ohjaajan ja harjoittelijan kanssa, sillä asiakkaista kaksi tarvitsi koko matkan ajan sataprosenttista läsnäoloa haastavan käytöksen vuoksi. Linja-autolla matkustaminen oli monelle uutta. Tämä näkyi myös asiakkaiden eleissä. Yksi asiakas nauroi koko menomatkan ja toinen asiakas, joka ei kommunikoinut puheella eikä normaalisti elehdi, hymyili koko matkan. Osa asiakkaista maksoi itse bussilipun ohjattuna, mikä toi heille selvästi hyvän mielen ja onnistumisen kokemuksen.

Valveella kaikki meni todella hienosti ja pääsimme aloittamaan elokuvan heti vessakäyntien jälkeen. Elokuvasi asiakkaat olivat äänestäneet suomalainen koko perheen elokuva Lomasankarit. Elokuva herätti asiakkaissa erilaisia tunteita. Vaikka elokuvassa puhuttiin välillä englantia ja kreikkaa, ei se tuntunut haittaavan asiakkaita. Asiakkaat eläytyivät elokuvaan kuvan ja äänen perusteella. Elokuva sisälsi paljon jännitystä, joten huomioimme asiakkaat keskustelemalla jännittävistä kohtauksista heidän kanssaan elokuvan aikana. Tekstitettyjen kohtien aikana kerroimme lyhyesti asiakkaille, mistä on kyse. Osa asiakkaista reagoi voimakkaasti naurulla elokuvan aikana ja taputtaen. Kun elokuva päättyi, pyysimme asiakkaita kertomaan ajatuksiaan elokuvasta. Vastauksiksi saimme, että elokuva oli hauska ja hyvä. Kysyimme myös haittasiko elokuvassa se, että siinä puhuttiin välillä eri kieliä. Asiakkaiden mielestä se ei

haitannut elokuvakokemusta, sillä he pystyivät seuraamaan elokuvaa kuvan ja äänen avulla.

Lopuksi keräsimme päivästä palautteen viittomalla ”peukku ylös tai alas”. Saimme tuttuun tapaan vastaukseksi peukku ylös. Sanallisen palautteen mukaan asiakkaat olivat todella tyytyväisiä kokemukseen. Heistä oli mukavaa matkustaa linja-autolla ja tulla uuteen paikkaan. Parille asiakkaalle Valve oli ennestään tuttu paikka vapaa-ajalta. Matka takaisin keskukselle sujui hyvin ja toimimme paluumatkan aikana samoin kuin menomatkillakin. Asiakkaita tuettiin osallisuudessa yhteiskuntaan matkustamalla bussilla oman taksin sijaan ja käyttämällä kaupungin palveluita. Palattuamme toimintakeskukselle jaoimme vielä kaikille teemapäivissä mukana olleille diplomit (Liite 3) ja kiitimme yhteistyöstä. Teemapäivän päätyttyä kävimme kahdestaan läpi vielä teemapäivän kulun, saamamme havainnot sekä koonnin kaikista päivistä.

5 TULOKSET

Opinnäytetyön tavoitteena oli toiminnallisin keinoin kehittää toimintakeskuksen toimintaa. Tarkoituksena oli edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta osallistamalla asiakkaita toiminnan suunnitteluun ja suuntaamalla toimintaa talosta ulospäin. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutustuttaa toimintakeskuksen asiakkaita keskuksen uuteen lähiympäristöön ja Oulun kaupungin palveluihin kolmen erilaisen teemapäivän muodossa. Teemapäivien tarkoituksena oli toimia keskukselle konkreettisina esimerkkeinä siitä, miten asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan lisätä. Teemapäivien aikana havainnoimme asiakkaita ja havaintojen pohjalta esitämme tutkimuskysymyksiimme vastaten erilaisia ideoita ja kehitysehdotuksia toimintakeskukselle. Tässä luvussa käymme läpi haastattelujen ja alkukyselyn vastauksia sekä tekemiämme havaintoja sekä kehitysehdotuksia toimintaan liittyen. Esitämme vastauksia siihen, miten asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan lisätä sekä miten ja millä tavoin toimintaa voidaan kehittää. Käymme aineistoamme läpi aikajärjestyksessä lähtien alkutilanteesta.

Aloittaessamme opinnäytetyötämme haastattelimme keskuksen tiimivastaavaa päivätoimintaan liittyen. Alkuhaastattelumme oli avoin haastattelu, minkä lisäksi saimme tarkempia tietoja keskukselta sähköpostitse opinnäytetyömme suunnittelua varten. Haastattelulla selvitimme tiimivastaavan näkemyksiä siitä, miten toimintakeskuksessa käyvien asiakkaiden osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuvat päivätoiminnassa ja sen suunnittelussa. Selvitimme myös, millaista toimintaa keskuksella tällä hetkellä järjestetään ja mitä toiveita tiimivastaavalla on opinnäytetyöllemme. Tiimivastaavan mukaan toiminta on tähän mennessä ollut hyvin askartelu- ja kädentaitopainotteista ja paljon keskuksen sisätiloissa tapahtuvaa. Asiakkaat ovat saaneet olla mukana toiminnan suunnittelussa talossa pidettävissä yhteisökokouksissa ja asiakkaiden mielipiteitä toimintaan liittyen on kyselty ryhmissä. Asiakkaiden osallistuminen toiminnan suunnitteluun on kuitenkin ollut verrattain vähäistä ja ohjaajan toiveissa olikin, että toimintaa saataisiin entistä asiakaslähtoisemmäksi ja että asiakkaat pääsisivät enemmän osallisiksi toiminnan suunnitteluun. Tiimivastaavan toiveissa oli, että toimintakeskuksen uutta lähiympäristöä alettaisiin hyödyntää

enemmän, liikuntaa lisättäisiin viikko-ohjelmiin ja toimintaa suunnattaisiin enemmän ulos talosta. Myös vaikeammin vammaisille asiakkaille toivottiin toiminnan kehittämistä ja sitä, että he saisivat olla mukana suunnittelussa toimintakykynsä mukaan. Toiveissa oli myös, että alueen asukastuvan ja pihapiirin muiden toimijoiden, kuten ikäihmisten palvelukeskuksen kanssa lisättäisiin yhteistyötä. Henkilökuntaa on keskuksessa tiimivastaavan mukaan kuitenkin liian vähän, minkä hän koki asettavan haasteita päivätoiminnan kehittämiseksi.

Haastattelun lisäksi kartoitimme koko henkilökunnan ajatuksia päivätoimintaan liittyen sähköisen kyselyn avulla. Kyselyn (Liite 1) avulla pyrimme kartoittamaan henkilökunnan näkemyksiä asiakkaiden osallisuuden toteutumisesta nykyisessä toiminnassa ja sen suunnittelussa sekä miten henkilökunta kokee nykyisen toiminnan ja mitä he haluaisivat toiminnassa kehittää. Lisäksi pyrimme selvittämään, ovatko osallisuutta ja työllistämistä edistävän toiminnan laatuksiteerit henkilökunnalle ennestään tuttuja ja miten asiakkaiden itsemääräämisoikeus otetaan huomioon keskuksen toiminnassa. Kysely lähetettiin keskuksen kaikille 16 työntekijälle ja vastauksia saimme seitsemän. Vastausprosentti oli 43,8, mikä tarkoittaa, että alkukyselyyn vastasi alle puolet.

Kyselyn perusteella 57 % vastaajista oli sitä mieltä, että asiakkaiden osallisuus toteutuu toimintakeskuksen toiminnan suunnittelussa ja 43 % puolestaan sitä mieltä, että ei toteudu. Kysyttäessä, miten henkilökunta kokee osallisuuden toteutuvan, saimme erilaisia vastauksia. Asiakkaat saavat osallistua monenlaisiin toimintoihin ja heidän mieltymyksiään kysellään suunniteltaessa päivätoimintaa. Suurin osa oli kuitenkin sitä mieltä, että toiminta vaatii kehittämistä asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseksi. Toiminnassa ei tule riittävästi esille asiakkaiden mahdollisuus valita päivittäisiä toimintojaan ja toiminta koetaan liian työntekijälähtöiseksi. Vastauksista selvisi myös, että osallisuuden toteutuminen on hyvin vaihtelevaa eri ryhmien välillä. Joissakin ryhmissä asiakkaiden osallisuus huomioidaan hyvin, mutta parantamisen varaa on silti paljon. Asiakkaat pitäisi ottaa huomioon joka tilanteessa ja aikuisuus huomioida paremmin. Myös hoidollisille asiakkaille toivottiin toiminnan kehittämistä ja sitä, että he saisivat olla mukana suunnittelussa toimintakykynsä mukaan.

Vastauksissa toivottiin myös toimintakeskukseen yhteisiä käytäntöjä asiakkaiden osallisuuteen liittyen sekä osallisuuden säännöllistä arviointia. Kaikki vastaajat kokivat pystyvänsä itse tukemaan asiakkaiden osallisuutta päivätoiminnassa. Vastauksista selviää, että tukeakseen asiakkaiden osallisuutta henkilökunta ohjaa asiakkaita eri toimintoihin, keskustelee asiakkaiden kanssa ja kuuntelee heitä, kyselee heidän mielipiteitään ja toiveitaan toimintaan liittyen sekä motivoi tekemään. Verbaalisen kommunikointikyvyn puuttuessa asiakas saa osallistua oman toiminnan suunnitteluun kuvien avulla.

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteerit olivat kaikille vastaajille ennestään tuttuja. Kysyttäessä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta toimintakeskuksessa 67% oli sitä mieltä, että itsemääräämisoikeus toteutuu ja 33% puolestaan sitä mieltä, että ei toteudu. Vastauksista käy ilmi, että osa henkilökunnasta ei luota asiakkaiden kykyyn tehdä päätöksiä. Puolet vastaajista koki, että asiakkaiden itsemääräämisoikeutta on haasteellista toteuttaa. Haasteelliseksi se koettiin siksi, että osa asiakkaista on käytökseltään hyvin haastavia eikä välttämättä osaa tunnista vaaraa. Haastava asiakas saattaa olla vaaraksi muille ja itselleen.

Lopuksi henkilökunnalta kysyttiin, millaista toimintaa he haluaisivat lisätä asiakkaille, onko toimintakeskuksen uusi ympäristö heille tuttu ja olisiko heillä ideoita sen hyödyntämiseen toiminnassa. Vastauksissa toivottiin asiakaslähtöisempää toimintaa, joka olisi myös enemmän talon ulkopuolelle suuntautuvaa. Asiakkaat haluttaisiin ottaa paremmin mukaan toiminnan suunnitteluun ja ryhmien välistä yhteistyötä toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa haluttaisiin lisätä. Asiakkailla haluttaisiin olevan enemmän valinnanmahdollisuuksia ja aikuismaisempaa ”oikeaa” tekemistä eikä niin paljon askartelua. Liikuntaa, yhteistyötä lähiympäristön toimijoiden ja opiskelijoiden kanssa sekä työntekijöiden vahvuuksia huomioivaa toimintaa toivottiin lisättävän. Toimintakeskuksen lähiympäristöstä toivottiin hyödynnettävän asukastupa Höyhtyän Välkettä, viereistä ikäihmisten palvelutaloa sekä samassa rakennuksessa toimivaa maahanmuuttajapalvelua, kävelylenkkejä ja kirjastoja.

Haastattelusta ja kyselystä nousee ylös hyvin paljon samoja teemoja. Huomioimme vastauksissa tahtotilan muuttua toimintaa asiakaslähtöisemmäksi ja osallistavammaksi. Asiakkaat haluttaisiin ottaa paremmin mukaan toiminnan suunnitteluun ja yhteisöllisyyttä korostettiin. Ryhmien välistä yhteistyötä toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa haluttaisiin lisätä. Vastauksista nousee selvästi esille koko henkilökunnan toive asiakkaiden valinnanmahdollisuuksien lisäämisestä ja toimintakykyä edistävämmästä tekemisestä. Liikunta nousee vahvana teemana niin haastattelusta, kyselystä kuin teemapäivien havainnoista. Toimintakeskuksen toimintaa haluttaisiin kehittää suuntaamalla sitä tutuista tiloista talon ulkopuolelle ja saada näin lisämahdollisuuksia toiminnan toteuttamiseksi. Myös yhteistyötä lähiympäristön toimijoiden ja eri oppilaitosten kesken haluttaisiin lisätä. Henkilökunta myös alleviivaa vastauksissaan asiakkaiden aikuisuuden huomioonottamista ja vaikeammin vammaisten huomioimista ja osallistamista päivätoimintaan.

Vastaukset kertovat, että kyselyyn vastanneilla työntekijöillä tulisi olla tiedollista taitoa toteuttaa laatuksiteereitä työssään, sillä työ- ja päivätoiminnan laatuksiteerit sekä niiden tarkoitus ovat heille tuttuja. Pohdimme kuitenkin saatuja tuloksia ja niihin vaikuttavia seikkoja, kuten työn toteuttamiselle olemassa olevia resursseja. Opinnäytetyöprosessin aikana henkilökunta toi esille huolen vähäisistä resursseista ja työntekijöiden sairaspöissaolojen kuormittavuudesta sekä sijaisten hankkimisen haastavuudesta. Myös tiimivastaava koki resurssien vähäisyyden haasteena. Huolena olivat suuret ryhmäkoot ohjaajien määrään verrattuna sekä nouseva asiakasmäärä. Aloittaessamme opinnäytetyömme suunnittelun Hanhilehdon toimintakeskuksessa elettiin lisäksi muutoksen keskellä. Muutoksella tarkoitamme toimintakeskuksen muuttoa uusiin toimitiloihin keväällä 2017 sekä organisaation sisällä tapahtuneita muutoksia. Tämän lisäksi keskuksessa oli opinnäytetyöprosessin aikaan käynnissä remontti, minkä vuoksi puolet keskuksen tiloista oli pois käytöstä. Tilojen puuttumisen vuoksi keskuksen kerhotoimintaa oli jouduttu supistamaan sekä osaa toiminnasta rajoittamaan remontin ajaksi. Ohjaajien mukaan keskuksessa ei ole muuton ja remontin vuoksi vielä päästy elämään niin sanottua normaalia arkea, mikä on heidän mukaansa asettanut omat haasteensa toiminnalle ja sen toteuttamiselle. Huomioimme tietoja ja havaintoja kerätessämme toimintakeskuksessa meneillään olevan

muutoksen niin ryhmissä, henkilökunnassa sekä fyysisesti toimintakeskuksen tiloissa.

Opinnäytetyömme ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, millä keinoin asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voidaan lisätä Hanhilehdon toimintakeskuksessa. Teemapäiviemme ja niiden suunnittelun tarkoituksena oli toimia konkreettisina esimerkkeinä siitä, miten asiakkaita voi osallistaa toiminnan suunnitteluun ja miten heidän osallisuuttaan ja itsemääräämisoikeuttaan voidaan lisätä toiminnassa. Halusimme opinnäytetyömme olevan toiminnallinen juuri sen vuoksi, että pystymme esimerkein havainnollistamaan erilaisia keinoja toiminnan suunnitteluun ja asiakkaiden osallisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen edistämiseksi. Käymme alla läpi vaihe vaiheelta, miten tuimme ja edistimme asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta ja miten huomioimme toiminnassamme mahdolliset haasteet ja mikä mahdollisesti haastoi onnistumisemme. Lisäksi esitämme havaintojamme teemapäivistä, joista nousseita kehitysideoita tulevaa toimintaa ajatellen esitämme myöhemmin tässä luvussa.

Opinnäytetyömme alkuvaiheessa kokoonnuimme yhdessä asiakkaiden kanssa miettimään teemapäivien aktiviteetteja. Asiakkaiden osallistamisella toiminnan suunnitteluun edistimme asiakkaiden osallisuutta. Toiminnassamme huomioimme heti asiakkaiden tietämättömyyden erilaisen toiminnan suhteen, minkä vuoksi asiakkaat myös pyysivät toistuvasti heille tuttuja asioita ja paikkoja. Ratkaisimme asian esittämällä asiakkaille kuvin uusia vaihtoehtoja toiminnasta ja rohkaisemalla kokeilemaan uudenlaista toimintaa. Kuvia apuna käyttäen voidaan tukea asiakasta vaikuttamaan palveluiden sisältöihin ja toimintatapoihin, esimerkiksi havainnollistamalla vielä vierasta ja tuntematonta asiaa. Näin toimimalla voidaan noudattaa jo useampaa laatukriteeriä (Taulukko 1). Esittämällä valinnanmahdollisuuksia toiminnasta ja suuntaamalla toimintaa talosta ulospäin ja käyttämällä Oulun kaupungin palveluita tuimme etenkin asiakkaiden liittymistä lähiyhteisöihin laatukriteereihin perustuen sekä tuimme asiakkaiden itsemääräämisoikeutta, viitaten Päivi Topon mainitsemaan aitoon itsemääräämisoikeuteen, johon kuuluu tietämys vaihtoehtoista, jotta voi tehdä päätöksiä elämässään (Topo 2013). Asiakkaat olivat hyvin avoimia tutustumaan

uusiin ihmisiin ja kokeilemaan uudenlaista toimintaa. Koimme hyvin tärkeäksi olla kannustavia ja tarjota aina tilaisuuden tullen tietoa toimintakeskuksen ympäristössä olevista palveluista ja mahdollisuuksista.

Jo ensimmäisen teemapäivän aikana teimme useita huomioita ja havaintoja. Kävellessämme toimintakeskukselta urheilukentälle moni kommentoi, että oli mukava kävellä uutta reittiä ja nähdä uusia rakennuksia. Keskustellessa kävi ilmi monen asiakkaan kulkevan taksikyydillä kotoa suoraan toimintakeskukselle, minkä vuoksi he eivät ole päässeet tutustumaan reittiin ja ympäristöön. Moni toi myös esille pelon eksymisestä ympäristöön, mikäli mukana ei ole ohjaajaa. Kävellessä huomioimme monen asiakkaan innostuksen kasvavan kasvamistaan lähestyessämme urheilukenttää. Aloittaessamme liikunnallista osiota urheilukentällä yksi asiakas kommentoi, että ei pysty tekemään pyydettyä liikettä, vaan tekee omalla tavallaan, kuten on tehnyt ennenkin. Suunnitellessamme päivää koimme molemmat kuitenkin tärkeäksi hieman haastaa asiakkaita ja halusimme korostaa liikunnan merkitystä. Pyrimme etteivät asiakkaat tekisi helpoimman kautta, vaan yrittäisivät ”ylittää itsensä”. Kannustimme asiakkaita yrittämään ja ohjasimme heitä myös kannustamaan toisiaan. Toiminnan lopuksi koko ryhmä kannusti toisiaan leveä hymy kasvoillaan, osa taputtaen ja osa sanallisesti kannustaen. Osa myös auttoi fyysisesti toisia suoriutumaan tehtävistä. Kun teemapäivän lopuksi kävimme viemässä lainassa olevat liikuntavälineet asukastupa Välkkeelle, asiakkaat ilmaisivat odottavansa seuraavaa kertaa ja varmistelivat, että pitäisimme uudelleen yhtä hauskaa. Kävellessämme takaisin toimintakeskukselle kuulimme koko kävelymatkan iloista ja innostunutta juttelua. Ryhmän hiljaisiin asiakas halusi kulkea takaisin tulomatalla käsi kädessä. Kaikki ryhmäläiset varmistelivat lupaa saada osallistua seuraavallakin kerralla.

Toisen ja kolmannen teemapäivän alkaessa asiakkaat olivat hyvin innoissaan uudelleen tapaamisesta. Toimintamme toistuva struktuuri oli selvästi avuksi toiminnan onnistumiseksi. Asiakkaat odottivat kovasti sovittuja tutustumisia Välkkeelle ja Valveelle. Kävelyreitinkin Välkkeelle oli nyt tutumpi ja moni halusi näyttää suunnan uudemmille osallistujille, sillä teemapäivien osallistujat hieman vaihtelivat. Osa tutuimmista osallistuvista asiakkaista kyseli, voisimmeko käydä

uudelleen urheilukentällä pelaamassa. Asiakkaat olivat saaneet edellisellä kerralla kokemuksen uudenlaisesta toiminnasta ja osasivat nyt pyytää sitä. Saimme kävellessä paljon sanallista palautetta, kuinka edellisellä kerralla oli mukavaa. Välkkeelle tutustuessa moni asiakas kysyi ääneen, saisivatko he tulla asukastuvalle useammin ja osoittivat kiinnostuksensa paikkaa kohtaan. Moni koki tärkeäksi asukastuvan oman lehden, jonka asiakkaat voisivat käydä säännöllisesti hakemassa toimintakeskuksellekin luettavaksi. Asukastuvan henkilökuntakin rohkaisi asiakkaita osallistumaan heidän toimintaansa ja ilmaisi haluavansa jatkaa yhteistyötä. Kirjastolla tutustumassa käydessä asiakkaat olivat hyvin kiinnostuneita kirjaston tarjoamasta sisällöstä ja oli selkeästi havaittavissa ympäristön olevan uusi sekä kiinnostava. Viimeisenä teemapäivänä asiakkaat olivat todella innoissaan lähdössä elokuvaan. Yksi asiakas oli niin innoissaan, että naurahteli kovaan ääneen ja hymyili leveästi jo odottaessaan lähtöä toimintakeskuksessa. Moni ehdotti elokuvan jälkeen uutta tapaamista Valveelle katsomaan taidenäyttelyä tai sarjakuvakauppaa. Toinen asiakas oli iloinen pystyessään itse maksamaan matkalipun linja-autossa. Yksi asiakkaista halusi päästä uudelleen linja-autolla ajelemaan ja saada maksaa uudelleen matkalipun. Kävellessämme bussipysäkille kaksi asiakasta kyseli henkilökohtaisen avustajan saamisesta, sillä he rohkaistuivat ajatuksesta käydä kaupungilla linja-autolla.

Teemapäivien havainnot korostavat ennen kaikkea asiakkaiden tarvetta saada kokeilla omia taitojaan sekä saada uusia kokemuksia kehittyäkseen ja kartuttaakseen tiedollisia taitojaan. Osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta edistettiin laatukriteereihin pohjautuen teemapäivien ja niiden suunnittelun aikana osallistamalla asiakkaita suunnitteluprosessiin sekä tutustumalla lähiympäristöön ja sen palveluihin, kuten Oulun kaupungin palveluihin ja julkiseen joukkoliikenteeseen. Teemapäivien tarkoituksena oli toimia konkreettisina esimerkkeinä mahdollisesta toiminnasta henkilökunnalle. Viitaten aiempaan tuotokseemme osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi ihmisellä tulee olla ymmärrystä ja tietoa erilaisista mahdollisuuksista ja ymmärrys oikeudesta tehdä päätöksiä itseensä liittyen. Ihminen ei voi olla aidosti osallisena, mikäli ei kykene tai saa tehdä itseään koskevia päätöksiä. Toiminnallamme toteutimme useampaa laatukriteeriä. Etenkin ensimmäistä, kolmatta, kuudetta ja kymmenettä laatukriteeriä (Taulukko 1). Ensimmäinen laatukriteeri koskee tukea

valintojen ja suunnitelmien tekemiseen. Kriteerillä tavoitellaan asiakkaiden mahdollisimman itsenäistä kykyä ja korostetaan tuen tärkeyttä mahdollistaen asiakkaiden tekevän omaa elämää ja tulevaisuutta koskevia valintoja. Kolmannella laatukriteerillä tavoitellaan asiakkaiden onnistunutta lähiyhteisöihin liittymistä. Asiakasta edesautetaan hyödyntämään lähiyhteisöjen palveluita ja osallistumaan näiden tarjoamiin toimintoihin ja korostetaan ylläpitämään suhteita muiden jäsenien kanssa. Kymmenennellä laatukriteerillä tavoitellaan kykyä ylläpitää ja edistää terveyttä, hyvinvointia ja sosiaalisia suhteita. Näiden avattujen kriteereiden avuin pääsemme kohti kahta muuta laatukriteeriä, itsenäisyyttä ja itseilmaisua. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017; Topo 2013.)

Toisena tutkimuskysymyksenämme oli selvittää, miten toimintakeskuksessa olevaa toimintaa voidaan kehittää. Vastamme kysymykseen teemapäivien ja niiden suunnittelun havaintojen pohjalta. Esitämme niin asiakkailta tulleita toiveita kuin omia ideoitamme, joita saimme tutustuessamme keskuksen lähiympäristöön sekä Oulun kaupungin palveluihin. Ehdotuksissa hyödynnämme myös henkilökunnalta saatuja toiveita, joita saimme haastattelun ja kyselyn avulla.

Opinnäytetyömme tavoitteiden, laatukriteereiden kautta asetettujen tavoitteiden ja teemapäivien aikana kerättyjen havaintojemme pohjalta koemme hyvin tärkeäksi kannustaa asiakkaita lähtemään mukaan vieraampaankin toimintaan, sillä asiakkailla voi olla taipumus tehdä tuttuja ja turvallisia asioita, joista heillä on jo tietoa. Tuomalla tietoutta erilaisista mahdollisuuksista päivätoiminnassa tuetaan asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Toiminnan suunnitteluun tulisi sisällyttää enemmän asiakkaita, jolloin toiminta olisi asiakaslähtöisempää. Toimintaa suunnitellessa tulisi ehdottomasti suunnata toimintaa enemmän toimintakeskuksesta sen ulkopuolelle ja asiakkaille voisi esittää erilaisia vaihtoehtoja siitä, mitä ulkona ja lähiympäristössä on mahdollista tehdä. Käyttäen teemapäiviemme kautta saatua kokemusta toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta pohdimme erilaisia keinoja osallistaa asiakkaita suunnitteluun. Asiakkaista voisi esimerkiksi koota oman suunnittelutoimikunnan, joka kokoontuisi joka viikko ideoimaan toimintaa yhdessä ohjaajan kanssa. Asiakkaat voisivat vaihtua ryhmässä tietyin väliajoin, jolloin uudet asiakkaat pääsisivät vuorostaan suunnittelemaan. Erilaisia vaihtoehtoja aktiviteeteista voisi

havainnollistaa kuvilla ja niistä voisi keskustella yhdessä. Ryhmä voisi äänestää mieleisensä toiminnon, joka toteutettaisiin. Toimintaan tulisi ehdottomasti sisällyttää enemmän yhteiskunnallista ja sivistävää toimintaa sekä monipuolista liikuntaa ja terveystietoutta. Erilaisia arjenhallintaan liittyviä tehtäviä olisi myös hyvä lisätä. Aiheita ja teemoja voisi käydä asiakkaiden kanssa läpi ensin keskustelemalla, minkä jälkeen siirryttäisiin aiheeseen liittyvään toimintaan. Esimerkiksi liikunnan merkitystä hyvinvointiin voisi käydä asiakkaiden kanssa läpi keskustelemalla asiasta ensin yhdessä kuvien avulla (esimerkiksi syy-seuraussuhde), minkä jälkeen lähdettäisiin yhdessä liikkumaan.

Osan asiakkaiden pitäessä kovasti jalkapallosta ja pallon syöttelystä syntyi idea liikunta- tai palloilukerhosta, jota voisi yrittää kehittää asiakkaiden omaksi kerhoksi toimintakeskukseen. Keskuksessa toimii tällä hetkellä erilaisia teemakerhoja, jotka kokoontuvat viikoittain, joten viikko-ohjelmiin olisi helppo lisätä myös liikuntaan tai hyvinvointiin liittyvä kerho. Teemakerhojen avulla lisättäisiin toimintakeskuksessa yhteisöllisyyttä ja sitä kautta vahvistettaisiin asiakkaiden yhteisöllistä osallisuutta. Kerhon ei ole välttämätöntä kokoontua toimintakeskuksessa tai ulkona, vaan toimintaa voisi järjestää esimerkiksi jollakin kuntosalilla, jonne asiakkaat aina lähtisivät ohjaajan kanssa. Myös henkilökunnan yksilöllisiä vahvuuksia ja taitoja huomioivaa toimintaa kannattaisi kehittää.

Toimintakeskus voisi myös yrittää yhteistyötä kaupungin erityisryhmien liikunnanohjaajien kanssa, jotka järjestävät ohjattuja tunteja esimerkiksi kuntosalilla. Yhteisöllisyyteen kuuluu yhteistyötoiminta ja Oulun kaupungilla on useita yhteistyötahoja, jotka olisivat hyvin hyödyllisiä toimintakeskuksenkin resurssien ollessa rajalliset. Esimerkkejä mahdollisista yhteistyötahoista voisi olla Oulun kaupungin liikuntapalvelut ja asukastupa Välkkeen liikuntaneuvojat. Ouluhallilta on mahdollista lainata erityisryhmille apuvälineitä, kuten tandempyörää ja tukikelkan luistelua varten. Välkkeeltä on mahdollista lainata liikuntavälinekassia, jota hyödynsimme liikuntateemapäivänä ja Oulun kaupungin kirjastoilta voi vuokrata pihapelejä sekä sauvoja kävelylenkeille. Välineiden lainausta varten toimintakeskuksen tulisi hankkia kirjastokortti, jota myös ehdottomasti suosittelimme. Liikunnan lisääminen olisi ehdottoman tärkeää asiakkaiden hyvinvoinnin lisäämiseksi ja osallisuuden tukemiseksi. Kokisimme

myös tärkeäksi ja laadukkaaksi kehitysideaksi asiakkaista lähtevät muutkin harrasteryhmät, joita asiakkaat itse ylläpitäisivät ja ohjaajat olisivat näissä tukena.

Asiakkaat toivoivat myös säännöllisiä käyntejä asukastuvalle ja liikkumista linja-autolla kaupunkiin. Välkkeellä on töissä yli sata oppisopimusavustajaa vammaisille henkilöille ja he kouluttavat myös liikuntaneuvoja. Asukastupa järjestää myös erilaista kerhotoimintaa ja tapahtumia sekä leirejä vammaisille asiakkaille. Välkkeellä on myös mahdollisuus käydä terveydenhoitajan vastaanotolla ja arkisin on tarjolla lounasta ja kahvia pientä korvausta vastaan. Joka viikko ohjelmassa on muun muassa yhteislaulua ja haitarimusiikkia. Asukastuvalla asiakkaat voisivat osallistua heidän järjestämään toimintaan, kuten laulutuokioihin ja kerhoihin. Asukastuvalla voisi myös käydä silloin tällöin syömässä, päiväkahvilla tai vaikkapa terveystieteiden neuvonnassa, mikä toisi vaihtelua asiakkaiden arkeen. Tuvalla on myös asiakastietokone, jota saa käyttää vapaasti. Asukastupa sijaitsee aivan toimintakeskuksen läheisyydessä ja sen tarjoamia mahdollisuuksia kannattaa ehdottomasti hyödyntää.

Hyvänä yhteistyökumppanina näkisimme myös kaupungin kirjastot, joista voi pyytää neuvontaa ja ohjausta asiakkaille sekä vuokrata ilmaiseksi tiloja. Niin lähikirjastoissa kuin pääkirjastossakin voisi vieraila asiakkaiden kanssa lukemassa ja kuuntelemassa musiikkia ja tarinoita. Kirjastoilta saa varata tiloja myös esimerkiksi taidenäyttelylle tarvittaessa. Asiakkaiden taideteoksille voisi järjestää vaikkapa oman näyttelyn kirjastoon. Aiemmin kirjallisessa tuotoksessamme viittaammekin opetus- ja kulttuuriministeriön strategiaan, jossa alleviivataan esteettömyyden tärkeyttä ja kaikkien yhdenvertaista osallistumista. Kulttuuritalo Valvetta ja sen elokuvasalia kannattaa myös hyödyntää jatkossa. Oulun kaupungin toimijat saavat esimerkiksi vuokrata elokuvasalia halvemmalla hinnalla. Koska asiakkaat pitivät bussilla matkustamisesta, voisi yhteisille retkille matkustaa silloin tällöin bussilla taksin sijaan. Tällä tavoin tuettaisiin asiakkaiden osallisuutta yhteiskuntaan ja kykyä tehdä omaan elämään kuuluvia valintoja sekä myös normalisaatiota.

Tällä hetkellä toimintakeskuksessa on tiistaisin talon yhteistä toimintaa ja siihen on toivottu kehitysehdotuksia. Ideaksi nousi teemapäivien myötä teematiistai,

jolloin joka tiistai olisi toimintaa eri teemalla. Suomessa vietetään vuosittain erilaisia teemaviikkoja- ja kuukausia, joita voisi myös hyödyntää päivätoimintaa suunniteltaessa. Toiminta voisi olla kiertävää, jolloin eri ryhmät mieltisivät vuorollaan toimintaa esimerkkinä olevalle tiistaille. Tässäkin asiakkaat saisivat olla mukana suunnittelussa. Tärkeää olisi myös, että kaikki asiakkaat pääsisivät talon ulkopuolisiin toimintoihin mukaan toimintakyvystä riippumatta. Talon ulkopuoliseen toimintaan ei tarvitsisi lähteä kaikkien asiakkaiden yhtä aikaa, vaan toimintaan voisi lähteä vuorotellen. Ryhmiä voisi myös sekoittaa ja haastavammista asiakkaista voisi lähteä aina yksi mukaan yhden ohjaajan kanssa. Näin teimme myös viimeisenä teemapäivänä, jolloin mukana oli yksi haastavasti käyttäytyvä asiakas. Sekoittamalla ryhmiä luodaan yhteisöllisyyttä toimintakeskuksen sisällä. Toimintaa voi suunnitella olemassa olevien resurssien mukaan. Toiminnasta saadaan asiakaslähtoisempää, kun kaikille asiakkaille annetaan tasavertainen mahdollisuus osallistua.

Yhteistyötä toimintakeskuksen vieressä toimivien yksiköiden, kuten maahanmuuttajapalveluiden ja ikäihmisten palveluiden kanssa voisi myös lisätä esimerkiksi yhteisiä tapahtumia. Ikäihmisten palveluiden kanssa voisi kehittää yhteistyötoimintaa, etenkin vihreän ryhmän kesken, jossa on iäkkäämpiä keskuksessa käyviä asiakkaita. Senioritoiminnan avulla voitaisiin ohjata iäkkäämpiä asiakkaita pois päivätoiminnasta, sillä kehitysvammaispalveluissa ei ole varsinaista eläköitymisikää. Tällä tavoin voitaisiin saada resurssipulaa helpotettua sekä luotua yhteisöllisyyttä pihapiiriin. Hanhilehdon toimintakeskuksen ollessa Oulun kaupungin yksikkö, yhteistyötahoja kannattaa valita kaupungin omista palveluista ja kaupungin omista yhteistyötahoista. Näin voidaan kehittää yhteistoimintaa kaupungin sisällä sekä palveluita entistä laadukkaammiksi ja esteettömimmiksi. Myös esimerkiksi eri oppilaitoksia kannattaa hyödyntää toiminnassa. Esimerkiksi ammattikorkeakouluille voi ilmoittaa halukkuudesta hyödyntää opiskelijoita toiminnassa oppimistehtävien tai opinnäytetöiden muodossa.

Koimme henkilökunnan toiveen osallisuuden säännöllisestä arvioinnista hyvin tärkeäksi. Laatuksiteerien tavoitteellisen toiminnan takeena on huolellisesti laadittu suunnitelma, selkeät tavoitteet ja säännöllinen arviointi toteutumisesta.

Uudenlaisen toiminnan ja valinnanmahdollisuuksien lisääminen vaatii kunnollisen perustan ja työyhteisön tulee olla sitoutunutta ja motivoitunutta muutokselle. Opinnäytetyötä aloittaessamme kaikilla ryhmillä ei ollut olemassa ajantasaista viikko-ohjelmaa. Saamissamme viikko-ohjelmissa ei myöskään ollut selvästi kuvattu, mitä toiminta sisältää. Toiminnan sujuvuutta ja tavoitteellisuutta edesauttaisivat ryhmien selkeät tavoitteet, kuvaukset ja viikko-ohjelmat. Näin taattaisiin kokonaiskuvan hahmottuminen suunnittelua tekeville. Viikko-ohjelmien ja päiväjärjestyksen pohjalla tulisi olla asiakkaiden henkilökohtaiset kuntoutussuunnitelmat sekä heidän toiveensa. Suunnitelmien avulla voidaan toteuttaa asiakkaiden henkilökohtaisia tavoitteita ja koko yhteisön yhteistä etua.

Asiakaslähtöinen palvelu ja sen suunnittelu vaativat kuitenkin ennen kaikkea toimintakulttuurin muutosta, jota alleviivataan työ- ja päivätoiminnan laatuksiteereissä. Toimintakulttuurin muutoksella tarkoitetaan ajattelun ja käytäntöjen kokonaisuutta ja erilaisia tapoja, kuten maailman hahmottamista, vuorovaikutuksessa olemisesta muiden kanssa ja toistemme kohtaamista sekä elämäntapaa. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassakin mainitaan asiakaslähtöisen työskentelyn keskeisimmäksi asiaksi, että palveluita ei järjestetä pelkästään organisaation, vaan asiakkaan tarpeista lähtien ja sovelletaan olemassa oleviin resursseihin. Asiakkaan tulisi osallistua alusta alkaen palvelujen ja toiminnan suunnitteluun palvelun tarjoajien kanssa. Onnistunut asiakaslähtöinen palvelu vaatii asiakkaalta ja palvelun tarjoajalta vuoropuhelua ja yhteisymmärrystä siitä, miten palvelut saataisiin mahdollisimman onnistuneesti kohtaamaan asiakkaan tarpeita. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017.)

Toimintakulttuurin muutos asettaa ensisijaisesti johtamisen avainasemaan. Johdon tulee herättää luottamusta työntekijöihin ja uskoa muutokseen. Johdon tehtävä on sallia erehtymiset ja mielipiteen muuttamiset sekä etenkin kannustaa yrittämään. Toimintakulttuurin muutos on prosessi, joka vaatii ammattimaista johtamista ja sallii avoimen vuorovaikutuksen sekä inhimillisen kohtaamisen. Kukaan ei voi kuitenkaan viedä muutosta eteenpäin yksin. Työntekijöiltä toimintakulttuurin muutos vaatii perustehtävien ja arvojen pohdintaa ja muutokset

vaativat aina työntekijöiltä joustoa ajatella asioita uudelta kannalta sekä uskallusta käyttää luovuutta.

Vastauksiin perehtyessämme huomioimme toimintakeskuksen tämänhetkisen muutostilan. Toimintakeskus on muuttanut uusiin tiloihin ja sisäinen toiminta on muuttunut ja on edelleen muuttumassa. Pohdimme alkukyselyn tulosten ja vastaajien osallistujamäärän viittaavan myös työyhteisön sisällä olevaan muutostilaan, viitaten myös työ- ja päivätoiminnan laatukriteereissä mainittavaan toimintakulttuurin muutokseen. Laatukriteerien sisällyttäminen käytäntöön vaatii toimintakulttuurin muutosta. Työ- ja päivätoiminnassa toimintakulttuurin muutos edellyttää työyhteisön arvojen ja perustehtävän pohdintaa. Näiden tulisi rohkaista jäseniä luovuuteen ja joustavuuteen uuden toimintakulttuurin hyväksymiseen, joten avainasemassa on uskoa ja luottamusta herättävä johtaminen. Toimintakulttuurin muuttuminen on ennen kaikkea prosessi, jota on johdettava.

KVANKin osallisuutta ja työllistymistä edistävän työ- ja päivätoiminnan laatukriteereiden julkaisussa on esimerkkejä laatukriteereiden soveltamisesta, joita olisi hyvä käydä toimintakeskuksen työyhteisössä läpi. Työyhteisössä olisi hyvä säännöllisesti selvittää, aukeavatko laatukriteerit ja itsemääräämisoikeus oikealla tavoin kaikille. Tulosten vastauksissa itsemääräämisoikeus koetaan paljolti vain rajoittamisena, vaikka todellisuudessa itsemäärääminen on paljon muuta, etenkin juuri valinnanmahdollisuuksien tuomista. Oikeanlainen tietotaito tulisi nähdä mahdollisuutena kehittää omaa työskentelyä sekä mahdollisena työkaluna toiminnan suunnitteluun yhdessä asiakkaiden kanssa. (KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017.)

Asiakkaiden kanssa suunnittelemamme toiminnot olivat opinnäytetyömme aloitushetkellä sellaisia, joita ei oltu vielä toteutettu keskuksessa. Esimerkiksi asukastupa Välkkeen kanssa yhteistyötä ei oltu hyödynnetty ja Kulttuuritalo Valveen mahdollisuuksista työntekijöillä ei ollut vielä tietoa. Tavoitteenamme oli opinnäytetyöprosessin alkaessa, että teemapäivistämme jäisi keskukselle konkreettinen hyöty. Toivoimme, että teemapäivien aktiviteetteja hyödynnettäisiin keskuksen toiminnassa myös jatkossa. Opinnäytetyömme edetessä ryhmiin on tullut muutoksia ja teemapäiviemme myötä viikko-ohjelmia

on päivitetty. Viikko-ohjelmiin on syksyn myötä lisätty esimerkiksi liikuntaa sekä Välkkeellä ja kirjastossa käyntiä.

6 POHDINTA

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli työ- ja päivätoiminnan laatukriteereitä hyödyntämällä edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemäärämisoikeutta Hanhilehdon toimintakeskuksessa. Suunnittelimme ja toteutimme asiakkaiden kanssa kolme erilaista teemapäivää, joiden suunnittelussa he olivat itse pääroolissa. Tuimme asiakkaiden osallisuutta ja itsemäärämisoikeutta esittämällä heille erilaisia vaihtoehtoja toiminnasta, liittämällä heitä lähiympäristöön- ja yhteisöihin tutustumalla samalla Oulun kaupungin palveluihin sekä kulkemalla julkisella joukkoliikenteellä. Teemapäivät sisälsivät asiakkaiden valintoihin perustuen liikuntaa läheisellä urheilukentällä, vierailun läheisellä asukastuvalla ja kirjastolla sekä elokuvan kulttuuritalo Valveella. Henkilökunnan haastattelun ja kyselyn sekä teemapäivien havaintojen pohjalta esitimme ideoita ja kehitysehdotuksia toimintakeskukselle.

Koimme koko työskentelyämme ajan tärkeäksi hyödyntää jo olemassa olevia palveluita ja varmistaa asiakkaidemme osallisuus ympäröivään yhteiskuntaan. Opinnäytetyömme laadun takaamiseksi hyödynsimme opinnäytetyössämme Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan, KVANKin, laatimia työ- ja päivätoiminnan laatukriteerejä. Laatukriteereistä neljä; valinnat ja suunnitelmat, lähiyhteisöihin liittyminen, terveys, hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet sekä palveluihin vaikuttaminen, tukivat koko prosessin ajan työskentelyämme ohjaten ja varmistaen työskentelyämme oikean suunnan. Laatukriteereitä työskentelyämme tukena käyttäessämme huomioimme työn suunnittelun ja laatukriteerien tiedostamisen tärkeyden taataksemme asiakkaiden aidon osallisuuden ja itsemääräysoikeuden toteutumisen. Tärkeänä havaintona toimintakeskuksen jatkoa ajatellen koemme säännöllisen arvioinnin tärkeyden palvelun laadun takaamiseksi. Laatukriteerien avulla voidaan tukea, kehittää ja arvioida palveluiden toimintaa suunnitelmallisesti ja niillä pystytään myös määrittelemään palvelun laatua. Laatukriteerien edellyttämä työskentely vaatii kuitenkin toimintakulttuurin muutosta, joka edellyttää työyhteisön arvojen ja tehtävän pohdintaa. Henkilökunta toi haastattelun ja kyselyn vastauksissa esille resurssien vähäisyyden ja sen tuoman haasteen päivätoimintaan. Toimintaa voi kuitenkin suunnitella olemassa olevien resurssien mukaan ja päivätoiminta voi olla

laatukriteereihin perustuvaa asiakaslähtöistä toimintaa, vaikka henkilökuntaa olisikin vähän.

Opinnäytetyöprosessimme ajoittui toimintakeskuksessa tapahtuvan muutosprosessin keskelle, joka asetti työmme etenemiselle ajoittain haasteita. Haasteet näkyivät työskentelyssämme hitaana tai osittain puutteellisena tiedon välittymisenä. Työtä varten tarvitsemiamme tietoja ja varmistuksia asioille joutui ajoittain odottamaan pitkiäkin aikoja. Varaamamme työskentelyaika venyi myös suunnitelmastamme muutamalla kuukaudella. Haasteita työn tekemiselle asetti myös omat aikataulumme, joiden yhteensovittaminen oli välillä haastavaa. Paljon pohdintaa herätti alkuun myös se, kuinka saisimme asiakkaat kertomaan heidän toiveistaan päivätoiminnan suhteen vaikuttamatta liikaa heidän päätöksiinsä ja kuinka saisimme heidät tekemään hyvinvointia lisääviä valintoja. Haasteena pidimme asiakkaiden tietämättömyyttä erilaisten vaihtoehtojen suhteen. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme oppineet erityisesti laatukriteereistä ja itsemääräämisoikeudesta sekä niiden soveltamisesta käytäntöön. Teorian tuntemus on erittäin tärkeää, jotta voidaan suunnitella laadukasta toimintaa.

Tavoitteisiimme pääsyn varmisti erityisesti toimintaamme osallistuneiden asiakkaiden suora positiivinen palaute. Havaintojemme pohjalta saimme vahvistusta sille, että työskentelymme vahvisti heidän osallisuuttaan ja itsemääräämisoikeuttaan, sillä toiminnot jäivät elämään asiakkaiden mieleen. Moni asiakas esimerkiksi kyseli teemapäivien jälkeen, koska mahdollisesti pääsisi uudelleen pelaamaan jalkapalloa ja voisiko läheiselle nurmikentälle, jonka ohitimme kirjastolle kävellessä mennä. Onnistuimme osallistamaan asiakkaita teemapäivien suunnitteluun esittämällä heille uusia vaihtoehtoja kuvien avulla sekä tukemaan heitä päätöksenteossa. Lisäksi onnistuimme liittämään asiakkaita lähiyhteisöön- ja ympäristöön teemapäiviemme sekä tukemaan terveyden edistämistä lisäämällä hyvinvointia ja edesauttamaan samalla sosiaalisten suhteiden ja taitojen kehittymistä. Opinnäytetyömme edetessä teemapäiviemme toimintoja on lisätty ryhmien viikko-ohjelmiin, mikä tukee myös tavoitteisiimme pääsyä. Se, toteutetaanko toiminnan suunnittelua tuloksissa ehdottamallamme tavalla jatkossa ja sovelletaanko kehitysehdotuksia vielä enemmän käytäntöön, riippuu toimintakeskuksessa työskentelevästä henkilökunnasta. Ehdottamamme

toiminnot ja tavat ovat vain yhdenlaisia esimerkkejä, joiden tarkoitus oli rohkaista ja kannustaa toimintakeskuksen henkilökuntaa ottamaan käyttöön uudenlaisia toimintatapoja toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä asiakkaiden kanssa. Esimerkkimme kaltainen työskentely vaatii toimintakulttuurin muutoksella käsitteellistettyä ajattelun ja käytäntöjen kokonaisuutta, kykyä hahmottaa maailmaa erilaisin tavoin.

LÄHTEET

- Hallamaa, T. 2016. Suomi ratifioi YK:n vammaissopimuksen. Yle.fi. Viitattu 12.11.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-8875927>
- Hanhilehdon toimintakeskus. Omavalvontasuunnitelma. 2017.
- Hintsala, S. 2017. Hyviä kokemuksia itsemääräämisen tukemisesta. Kehitysvammaliitto. Viitattu 8.12.2017. https://www.thl.fi/documents/470564/1449827/Onnistuneita+kokemuksia+itse+m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4m%C3%A4misoikeuden+tukemisessa_THL+18.1.2017_Susanna+Hintsala.pdf/b66794c7-84c5-458e-bf47-0cf4b7be7e59
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna 2010.
- Jyväskylän Yliopisto 2015. Koppa. Toimintatutkimus. Viitattu 4.12.2017. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/toimintatutkimus>
- Jämsen, A. & Pyykkönen, A. 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. <http://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2016/06/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy. 2012.
- Kuntoutussäätiö 2016. Kuntoutussäätiön selvitys: Kaikille avoin liikunta lisää osallisuuden kokemuksia. Viitattu 2.1.2018. <https://kuntoutussaatio.fi/2015/12/01/kuntoutussaation-selvitys-kaikille-avoin-liikunta-lisaa-osallisuuden-kokemuksia/>
- KVANKin Työn ja päivätoiminnan valiokunta 2017. Yksitekiöistä. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. Viitattu 30.10.2017. <http://verneri.net/yleis/sites/default/files/dokumentit/pdf/yksi-tekijoista-verkko.pdf>
- KV-Tietopankki 2017. Kehitysvammaisuus. Rinnekoti-Säätiö. Viitattu 8.4.2018. <http://www.kvtietopankki.fi/kehitysvammaisuus>
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Viitattu 8.4.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. Viitattu 8.4.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380. Viitattu 8.4.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Mahlamäki, P. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto. Sälekarin Kirjapaino Oy. Somero.

Oulun kaupunki. Hanhilehdon toimintakeskus. Viitattu 10.10.2017.
<https://www.ouka.fi/oulu/vammaisuus/hanhilehto>

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2018. 6.3.1 Avoin Haastattelu. KvaliMOTV. Viitattu 8.4.2018.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_1.html

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Viitattu 8.4.2018.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Viitattu 8.4.2018.
<http://stm.fi/itsemaaraamisoikeuden-vahvistaminen>

Suomen persutuslaki. Viitattu 8.4.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Särkelä, A. 2017. Hanhilehdosta. Ida.Sarkkinen@edu.lapinamk.fi. 10.5.2017.

Särkelä, A. 2017. Hanhilehdon toimintakeskus. Tiimivastaava. Avoin haastattelu. 31.3.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus. Viitattu 19.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Päivätoiminta. Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 22.9.2017
<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elamantuki/paivatoiminta#kenelle>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuuden osatekijät. Viitattu 16.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus/osallisuuden-osatekijat>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Vammaispalvelujen käsikirja. Itsemääräämisoikeus. Viitattu 9.11.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elamantuki/itsemaaraamisoikeus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Hyvinvointi- ja terveyserot. Työllistyminen ja toimeentulo. Viitattu 8.4.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/vahemmistot/vammaisuus/tyollistyminen>

Topo, P. 2013. Itsemäärääminen on olennainen osa hyvinvointia. Suuntaaja. ASPA. Viitattu 12.11.2017. <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-32013->

itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4misoikeus/itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4minen-olennainen-osa-hyvinvointia

Tukiliitto.fi. Erytyishuolto-ohjelma. Viitattu 8.12.2017. https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/palveluiden-jarjestaminen/erityishuolto-ohjelma/?gclid=EAlaIQobChMljcn115v71wIVBqgYCh3X4gGbEAYASAAEgLV2_D_BwE

Valtioneuvosto 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Viitattu 2.1.2018.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>

VAMPO 2010-2015. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Viitattu 8.4.2018.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72197/URN%3aNBN%3afi-fe201504225692.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vernerinet 2017a. Kehitysvammaisuus. Sosiaalinen näkökulma. Viitattu 22.9.2017. <http://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

Vernerinet 2017b. Osallisuuden ja työn laatukriteerit. Arki ja palvelut. Viitattu 8.4.2018. <http://verneri.net/yleis/osallisuuden-ja-tyon-laatukriteerit>

Vernerinet 2017c. YK:n vammaissopimus ja itsemääräämisoikeus. Viitattu 24.5.2017. <http://verneri.net/yleis/ykn-vammaissopimus-ja-itsemaaraamisoikeus>

Vilka, H. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi. 2006.

Vilka, H. & Airaksinen T. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi. 2003.

Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018a. Ylemmän AMK-tutkinnon mediafoorumi. Haastatteluun perustuvan tutkimuksen suorittaminen. viitattu 8.4.2018.
<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464131489/1194289380312/1194290540422.html>

Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018b. Ylemmän AMK-tutkinnon mediafoorumi. Kyselyyn perustuvan tutkimuksen suorittaminen. Viitattu 8.4.2018.
<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464131489/1194289345955/1194290010211.html>

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Viitattu 8.4.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yhdenvertaisuuslaki>

LIITTEET

- Liite 1. Kyselylomake
- Liite 2. Tiedote
- Liite 4. Diplomi

Osallisuuden tukeminen Hanhilehdon toimintakeskuksessa

Sivu 1

Hei

Kiitos sinulle osallistumisestasi opinnäytetyöhömmen liittyvään kyselyyn. Kysely on täysin anonyymi. Kyselyn tarkoituksena on auttaa meitä opinnäytetyössämme, jonka tavoitteena on kehittää toimintakeskuksen asiakkaiden osallisuutta. Haluamme opinnäytetyömme olevan juuri sinulle hyödyllinen ja tukevan teitä asiakkaiden osallisuuden edistämiseksi.

Opinnäytetyömme pääideana on luoda toimintakeskuksen asiakkaista koostuvalle ryhmälle teemapäiviä, joiden avulla pyrimme edistämään heidän osallisuuttaan ja yhteisöllisyyttään Hanhilehdon toimintakeskuksessa. Teemapäivinä voimme esimerkiksi tutustua toimintakeskuksen lähiympäristöön ja sen tarjoamiin palveluihin sekä erilaisiin aktiviteetteihin asiakasryhmän kanssa. Työskentelyn apuvälineenä käytämme erilaisia laatukriteereitä, joiden avulla tuemme laadullista kehitystä toimintakeskuksessanne.

Kiitos vielä osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin
Ida ja Milla

Sivu 2

Toteutuuko mielestäsi asiakkaiden osallisuus Hanhilehdon toimintakeskuksen toiminnan suunnittelussa?

kyllä

ei

Miten koet asiakkaiden osallisuuden toteutuvan Hanhilehdon toimintakeskuksessa?

Koetko pystyväsi itse tukemaan asiakkaiden osallisuutta toiminnassa?

kyllä

ei

Minkälaisia työskentelytapoja käytät tukeaksesi asiakkaiden osallisuutta työpaikallasi?

Ovatko osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit sinulle ennestään tuttuja?

<http://verneri.net/yleis/osallisuuden-ja-tyon-laatukriteerit>

kyllä

ei

**Onko sinulla kysyttävää tai kommentoitavaa laatukriteereihin liittyen?
Voit kommentoida tai tehdä kysymyksiä alla olevaan vastauskenttään.**

Sivu 3

Toteutuuko mielestäsi asiakkaiden itsemäärämisoikeus Hanhilehdon toimintakeskuksessa?

kyllä

ei

Koetko haasteelliseksi toteuttaa asiakkaiden itsemäärämisoikeutta?

<http://verneri.net/yleis/itsemaaramisoikeus>

kyllä

ei

Jos vastasit edelliseen kyllä, niin kertoisitko miksi?

Onko joitakin asioita mitä haluaisit varmistaa tai kysyä itsemäärämisoikeuteen liittyen? Voit kommentoida tai tehdä kysymyksiä alla olevaan vastauskenttään.

Sivu 4

Minkälaista toimintaa haluaisit lisättävän Hanhilehdon toimintakeskuksen asiakkaille?

Tunnetko toimintakeskuksen ympäristöä ja onko sinulla ideoita, miten ympäristöä voisi hyödyntää toimintaa suunniteltaessa?

TIEDOTE

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Lapin ammattikorkeakoulusta ja olemme tekemässä opinnäytetyötä Hanhilehdon toimintakeskukselle. Opinnäytetyö on tarkoitus toteuttaa kolmena erillisenä teemapäivänä. Teemapäivinä tutustumme Hanhilehdon toimintakeskuksen lähiympäristöön sekä Oulun kaupungin palveluihin yhdessä keskuksen asiakkaiden kanssa. Viimeisenä teemapäivänä lähdemme katsomaan elokuvaa Kulttuuritalo Valveelle, jonne menemme linja-autolla. Tämä kustantaa asiakkaalle yhteensä **12,60€**. Pyydämme ottamaan rahan mukaan ensimmäiseen teemapäiväämme 26.9.

Teemapäivät (klo 9.00-12.00):

- 26.9. Pihapelejä/liikuntaa toimintakeskuksen läheisyydessä
- 3.10. Kulttuuria ja sivistystä
- 10.10. Virkistysmatka Kulttuuritalo Valveelle

Toimintaa olisi tarkoitus myös valokuvata ja pyydämmekin, että täyttäisitte seuraavalla sivulla olevan lupaosion. Kuvia tullaan käyttämään ainoastaan Hanhilehdon toimintakeskuksen sisällä sekä opinnäytetyössämme.

Mikäli Teillä herää kysymyksiä opinnäytetyöstämme, vastaamme mielellämme kysymyksiinne.

Ystävällisin terveisin

Milla Huotari & Ida Sarkkinen
sosionomiopiskelijat, Lapin AMK
kyselyt: milla.huotari@edu.lapinamk.fi

KUVAUSLUPA

Nimi _____

_____ **saa kuvata** siten, että osallistujaa ei voi tunnistaa kuvasta (esim. kuvattava selin tai vain osa henkilöstä näkyy, kuten kädet ja jalat)

_____ minua/omaistani **ei saa** kuvata

_____ / _____ 2017 _____

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvennys

